

1 Različni vidiki prehoda v odraslost

Maja Zupančič in Ulrike Sirsch

1.1 Razvojno obdobje med mladostništvom in odraslostjo

Vse do predstavitve t. i. razvojne teorije normativnega prehoda v odraslost (Arnett, 2000), ki razlaga obdobje med 18. in 25. letom starosti in ga je avtor kasneje podaljšal do konca dvajsetih let, v literaturi za to razvojno obdobje zasledimo izraze, kot so pozno mladostništvo, podaljšano mladostništvo, mladi in mladina. Koncept prehoda v odraslost (in kasneje teorija o tem obdobju) je vzbudil veliko pozornosti in spodbudil raziskovalce k obširnemu in poglobljenemu preučevanju razvoja mladostnikov ter mladih odraslih, deležen pa je bil tudi mnogih kritik (glej poglavje *Challenges Regarding the Concept of Emerging Adulthood* v tej knjigi). Ne glede na kritiko je izraz prehod v odraslost uporaben kot skupni imenovalec različnim poimenovanjem obdobja med mladostništvom in zgodnjo odraslostjo. Kot enega izmed glavnih argumentov za potrebo po opredelitvi in razlagi novega razvojnega obdobja Arnett navaja demografske spremembe v družbah zahodnega tipa (postmoderne, postindustrijske družbe¹). Demografske spremembe se pretežno nanašajo na porast starosti posameznikov ob prevzemanju odraslih socialnih vlog v produktivnih (zaključek formalnega izobraževanja, zaposlitev za polni delovni čas) in reproduktivnih domenah (poroka ali dolgotrajna partnerska zveza oz. npr. v Sloveniji izvenzakonska skupnost, starševstvo). Te vloge s sociološkega vidika opredeljujejo odraslost, zanje pa uporabljamo tudi izraze objektivni kriteriji ali označevalci odraslosti.

Odrasli člani različnih družbenih skupin od mladih posameznikov pričakujejo, da po krajšem ali daljšem obdobju mladostništva začnejo prispevati k družbi z izpolnjevanjem odraslih vlog (Schlegel in Barry, 1991). Globalizacija, spremembe v ekonomiji od industrijske k informacijsko-tehnološki in spremljajoče socioekonomske spremembe v svetu pa so v zadnjih desetletjih zahtevale od mladih razvoj novih kompetenc, spretnosti in znanja, ki jih posamezniki potrebujejo za učinkovito delovanje v odraslosti. To je prispevalo k potrebi po daljšem izobraževanju in profesionalnem izpopolnjevanju, kar je zakasnilo prehod mladih v zaposlitev, s tem pa v finančno neodvisnost, partnerstvo/zakonski stan in starševstvo. Sočasno so se spreminjali tudi uniformni, linearni, dobro opredeljeni in jasni prehodi iz mladostništva v odraslost z malo alternativnimi izbirami (zaključku

---

1 Meniva, da avtor te družbe neprimerno imenuje tudi razvite zahodne družbe.

izobraževanja so razmeroma predvidljivo sledili odselitev od doma staršev, stalna zaposlitev, poroka in starševstvo), ki so trajali v družbah zahodnega tipa približno od začetka pubertete do dvajsetih let. Navedene spremembe so pripeljale do podaljšanega obdobja med mladostništvom in odraslostjo z različnimi nelinearnimi, heterogenimi in diferenciranimi prehodi v odraslost. Tako mladi ob koncu najstniških in v svojih dvajsetih letih niso več mladostniki, niso pa še prevzeli odraslih vlog (Arnett, 2000; Puklek Levpušček in Zupančič, 2010; glej tudi Zupančič, 2011). Mnogi se izobražujejo, občasno delajo, čakajo na primerno zaposlitev, živijo s starši, oblikujejo občasne ali razmeroma stalne partnerske odnose, se začasno preselijo z doma staršev in se vrnejo nazaj, preizkušajo različne vzorce in sloge življenja ipd. Podobno kot Schlegel in Barry (1991) Arnett (2015) zaključuje, da je prehod v odraslost predvsem kulturni pojav, saj obstaja le v družbah, ki mladim dovoljujejo in omogočajo odlaganje odraslih socialnih vlog in odgovornosti v njihova dvajseta leta.

Postopno podaljševanje povprečne starosti ob prevzemanju odraslih socialnih vlog se je povezovalo tudi s spremembami v družbenih pričakovanjih do mladih, z družbenimi normami in vrednotami. Tako je denimo nestabilnost mladih na področju njihove nastanitve (doma pri starših, s partnerjem, s sostanovalci ipd.), zaposlovanja in partnerskih odnosov v njihovih dvajsetih letih postala starostno normativna. Prav tako je v nekaterih deželah (npr. v sredozemskih) podpora in opora družine v posameznikova trideseta leta postala normativna, sprejemljiva ali celo želena, v drugih deželah je postalo sprejemljivo dolgotrajno partnerstvo brez sklenitve formalne zveze, otrok ali drugih obvez (npr. v vzhodnoevropskih deželah). Vse bolj sprejemljivo je postalo podaljšano bivanje mladih na domu prvotne družine in ponovna vrnitev po odselitvi (manj sicer v severnoevropskih in anglosaških deželah), predpisovanje kontracepcije mladostnicam brez soglasja njihovih staršev v deželah s konservativnim odnosom do spolnega vedenja ipd. Arnett je tudi predpostavil razlike med deželami v odvisnosti od usmerjenosti k vrednotam individualizma in kolektivizma (Arnett in Taber, 1994). Na podlagi predpostavke, da se v različnih družbeno-kulturnih kontekstih prehodi v odraslost razlikujejo, so raziskovalci preučili vzorce prehoda v odraslost v različnih deželah in kulturno-geografskih regijah ter opisali različne modele doseganja odraslosti. Ti modeli nakazujejo tako podobnosti kot tudi razlike v vzorcih prevzemanja odraslih socialnih vlog. V prvem delu tega poglavja predstavlja vzorce prehoda v odraslost po evropskih regijah s posameznimi primeri v izbranih deželah.

Arnettov naslednji argument za potrebo po opredelitvi novega razvojnega obdobja je dejstvo, da se imajo mnogi mladi v postmodernih družbah ob koncu najstniških

let in v svojih dvajsetih letih za odrasle v enih vidikih, v drugih pa ne (avtor navaja, da se zaznavajo kot „nekje vmes“). Poleg tega je preučil, kaj mladi posamezniki s svojega gledišča štejejo za pomembno pri doseganju odraslosti (Arnett, 2000, 2001). V ta namen je oblikoval listo kriterijev, ki upošteva sociološke, antropološke in psihološke vidike odraslosti. S psihološkega vidika odraslost opredeljuje psihosocialna zrelost in s samostojnostjo (avtonomnostjo) povezani kriteriji, kot so psihološka osamosvojenost v odnosu do staršev, oblikovanje enakovrednih odnosov s starši, prevzemanje odgovornosti za lastna dejanja in neodvisno odločanje. Kriteriji doseganja odraslosti, ki jih je predlagal Arnett (2001), in subjektivna pomembnost teh kriterijev za opredelitev odraslosti so spodbudili mnoge raziskovalce k preučevanju zaznanih (subjektivnih) kriterijev v več deželah. Ker je avtor razvijal svojo teorijo z vidika mladih v ZDA, se je pojavilo vprašanje, ali njegove ugotovitve in razlage veljajo tudi za posameznike v Evropi. Zato v drugem delu tega poglavja opisujeva in primerjava samozaznani razvojni položaj mladih na prehodu v odraslost, spoznanja o drugih razlikovalnih značilnostih tega obdobja kot jih je opredelil Arnett (2000; tj. identitetno raziskovanje, osredotočenost nase, zaznavanje mnogih možnosti/optimizem in nestabilnost) ter pomembnost različnih kriterijev, ki v pojmovanjih posameznikov opredeljujejo odraslost (subjektivni kriteriji odraslosti).

1.2 Prehod v odrasle socialne vloge v različnih evropskih regijah

Čeprav je na splošno v Evropi univerzalno odlaganje starševstva v kasnejšo starost (v pozna dvajseta ali zgodnja trideseta leta) in majhno število otrok v mladih družinah, to ne implicira homogenizacije drugih vidikov prehoda v odraslost (Douglass, 2007). Številni avtorji (npr. Buhl in Lanz, 2007; Douglass, 2007; Iacovou, 2002; Kuhar, 2007; Petrogiannis, 2011; Žukauskiene, 2016) tako med evropskimi regijami kot tudi med posameznimi evropskimi deželami navajajo nekatere razlike v prehodih, ki so predvidoma pogojene z družbeno-kulturnimi razlikami (v tradiciji, običajih, normah, ki se na različne načine kombinirajo z evropskimi integracijskimi procesi in posledicami ekonomske ter kulturne globalizacije, vključno z nedavno ekonomsko recesijo), razlikami v institucionalni, socialni in ekonomski politiki posameznih dežel, ki odražajo razlike v regionalnih sistemih socialne blaginje (blaginjskih režimih). Temeljne razlike v procesu doseganja odraslosti, tako z vidika objektivnih pokazateljev (npr. prevzemanje odraslih socialnih vlog, odselitev od doma staršev) kot tudi subjektivnih značilnosti (npr. zaznavanje lastnega razvojnega položaja, pojmovanja odraslosti) bova predstavili v okviru sredozemskega, srednjeevropskega, severnoevropskega

(nordijskega), vzhodnoevropskega (postkomunističnega) in anglosaškega sistema (Douglass, 2007; Esping-Andersen, 1999), čeprav lahko blaginjske režime uporabljamo le kot prvo usmeritev pri pojasnjevanju raznolikosti prehodov (Kuhar, 2007).

Sredozemski vzorec (subprotektivni) prehoda v odraslost temelji predvsem na družinskem sistemu blaginje in se na splošno kaže v Italiji (Bonino in Cattelino, 2012; Buhl in Lanz, 2007; Lanz in Tagliabue, 2007), Španiji (Arias in Hernández, 2007), Grčiji (Petrogiannis, 2011), na Portugalskem (Mendonça, Andrade in Fontaine, 2009; Saraiva in Matos, 2016) pa tudi v Sloveniji (npr. Kuhar in Reiter, 2014; Zupančič, Komidar in Puklek Levpušček, 2014). Prehod v odraslost namreč poteka v posameznikovi prvotni družini, v kateri se postopno in v kontekstu sodelovanja med generacijama preoblikujejo odnosi med družinskimi člani (npr. Scabini, Marta in Lanz, 2006). Ker država mladim na prehodu v odraslost nudi malo podpore, je družina zanje glavni materialni, čustveni in bivanjski podporni sistem (Buhl in Lanz, 2007; Saraiva in Matos, 2016; Scabini, 2000). Za mlade je značilno zelo dolgo obdobje izobraževanja (v primerjavi z vrstniki v več drugih delih Evrope ga pozno zaključijo), kasno zaposlovanje (zlasti stalna zaposlitev), visok odstotek nezaposlenosti, večja prekarnost dela, pozna odselitev od doma staršev, poroka ali partnerska skupnost in starševstvo (Douglass, 2007; Mendonça idr., 2009; Vogel, 2002) oz. prevzemanje odraslih socialnih vlog nasploh. Kasno odselitev otrok od doma njihova prvotna družina pričakuje in navadno ugodno sprejema (npr. Douglass, 2005; Mendonça in Fontaine, 2013), kar naj bi prispevalo k zadovoljnim odnosom med generacijama staršev in otrok, predvidoma tudi zato, ker se pričakovanja staršev ujemajo z normativnimi podatki o tem, kdaj naj bi mladi v njihovi deželi prevzeli vloge odraslih. C. B. Douglass (2007) kot značilnost sredozemskega sistema blaginje navaja tudi izjemno »prijazni« sistem terciarnega izobraževanja, ki študentom omogoča veliko možnosti za ponavljanje izpitov in letnikov ter različne druge ugodnosti. Podobno situacijo glede izobraževanja mladih v Sloveniji ugotavljajo avtorji raziskave Mladina 2013 (CEPYUS in FES, 2014), ki zaključujejo, da slovenski srednješolci in študenti zaznavajo izobraževanje kot prijazno in ne zelo zahtevno. Poleg tega, da je izobraževanje (razen izjemoma) brezplačno, imajo dijaki in študenti mnogo socialnih ugodnosti, dovolj časa za izven šolske/študijske dejavnosti in priložnostno (študentsko) delo.

Preglednica 1.1: *Statistični podatki o povprečni starosti doseganja objektivnih kriterijev odraslosti v izbranih deželah s sredozemskim vzorcem prehoda v odraslost*

Dežela	Odselitev od doma staršev ^e	Starost ob prvi poroki ^{d1}	Starost žensk ob rojstvu prvega otroka ^{e2}	% starih od 20 do 24 let v terciarnem izobraževanju ^a	% zaposlenih s terciarno izobrazbo po starosti ^b	% nezaposlenih po starosti ^f
	moški ženske	moški ženske			20–24 let 25–29 let	20–24 let 25–29 let
Grčija	30,4 27,8	33,2 30,1	30,2	39,2	43,3 60,3	46,2 33,8
Španija	30,4 28,3	34,9 32,7	30,7	38,5	44,3 70,5	41,4 25,6
Italija	31,3 29,0	ni podatka 27,9 ^{d2}	30,8	30,8	23,3 52,7	35,1 21,9
Portugal- ska	29,9 28,2	31,9 30,2	29,5	29,2	39,2 77,4	26,1 15,4
Slovenija	29,2 27,1	32,3 30,0	28,7	48,3	49,9 72,7	15,6 14,3

Opomba. Eurostat (2017a do f).

Iz preglednice 1.1 je razvidno, da se posamezniki v izbranih sredozemskih deželah v povprečju zelo pozno odselijo od doma prvotne družine, ženske v povprečju leto ali dve kasneje rodijo prvega otroka in se v nekaterih deželah poročijo nekoliko kasneje, kot rodijo prvega otroka. V primerjavi s štirimi izbranimi deželami s sredozemskim vzorcem prehoda v odraslost je odstotek nezaposlenih v Sloveniji nižji, visok odstotek mladih se tudi izobražuje (enako velja v primerjavi z EU povprečjem, CEPYUS in FES, 2014). Podaljšano bivanje mladih s starši v sredozemskih deželah se ne povezuje le z manj ugodnimi ekonomskimi pogoji (npr. neugodni pogoji za zaposlovanje mladih, stagniranje ali zmanjšanje družinskega proračuna), temveč tudi s kulturo (tradicijo, navadami, običaji). Za sredozemske dežele je bolj kot za dežele v drugih regijah Evrope (Crocetti in Tagliabue, 2016; Negru, 2012; Saraiva in Matos, 2016) značilna povezanost med družinskimi člani, »kultura« izogibanja ekonomskemu tveganju (revščini ali vsaj poslabšanju materialnih pogojev življenja za mlade), zaščitniški odnos staršev do odraslih otrok, tako na materialni kot tudi na čustveno-socialni (npr. opora, razumevanje, zagotavljanje zasebnosti in osebne svobode) in instrumentalni ravni, kot so pomoč pri različnih opravilih, pospravljanje, pranje, kuhanje ipd. (za kar nekateri uporabljajo izraz »hotel mama«).

V deželah s subprotektivnim vzorcem prehoda se mladi (in njihovi starši) na splošno bolj izogibajo ekonomskemu tveganju in dlje preferirajo materialno in

čustveno-socialno varnost, ki jo dobijo na domu svoje prvotne družine. V deželah z bolj liberalnimi vzorci prehoda, še posebej v anglosaških deželah, je tveganje za revščino ali vsaj ekonomsko pomanjkanje pri mladih, ki živijo s starši, in tistimi, ki ne, sicer bistveno večje kot v sredozemskih deželah, vendar so izkušnje mladih z obdobjem ekonomskega tveganja v prvih sprejemljive, morda so celo zaželeni, in predstavljajo posebno vrsto iniciacije mladih. Mladi (in njihovi starši) v deželah z različnimi prehodi v odraslost se namreč med seboj razlikujejo v relativnem vrednotenju svobode (neodvisnosti) v primerjavi z varnostjo (Aassve, Iacovou in Mencarini, 2006) in si dolgo obdobje osebne svobode različno razlagajo. Medtem ko na primer Norvežani (Ravn, 2005) svobodo povezujejo zlasti z osebno neodvisnostjo od staršev (bivanjsko in ekonomsko), jo Španci pojmujejo kot odsotnost ekonomske in socialne odgovornosti, saj lahko v varnem kontekstu bivanja s starši (finančna varnost, instrumentalna, čustveno-socialna opora) počnejo, kar si želijo – se družijo, zabavajo, potujejo, preizkušajo različne dejavnosti in vloge (Douglass, 2005). Podobni španskim so bili tudi odgovori Slovencev (Čorić, 2016), v povprečju starih 23 let in pol (2/3 študentov). Nekateri so povedali, da si sicer želijo odseliti, vendar jim sočasno ustreza tudi »hotel mama«, da se lahko bolj posvečajo sebi. V povprečju so sicer poročali, da bi si želeli odseliti od doma staršev, če bi imeli za to objektivne možnosti, najpogosteje pa so kot razlog navedli svobodnejše življenje (podobno so menile njihove mame). Tisti, ki se ne bi želeli odseliti, pa so kot razlog navedli dobro razumevanje s starši, njihove mame pa negotovost in nesamostojnost svojega otroka na prehodu v odraslost.

V nemškem in francoskem jezikovnem okolju prehod v odraslost poteka v kontekstu t. i. *srednjeevropskega* oz. konservativnega sistema socialne blaginje, ki podpira družine, ne pa posameznikov, torej mlade preko podpore družini. V Franciji prehod in z njim povezan način mišljenja ter vrednote raziskovalci (Lannegrand-Willems, Sabatier in Brisset, 2012) prikazujejo kot nekje vmes med severno- in južnoevropskim. Podaljšani prehod v odraslost pa izkusijo skoraj vsi posamezniki, vendar med njimi obstajata dve skupini: tisti, ki končajo študij, živijo s starši in čakajo na primerno zaposlitev (50 % približno 6 let, 25 % več kot 10 let; glej tudi preglednico 1.2, v kateri je razviden visok odstotek nezaposlenih v primerjavi z Nemčijo in Avstrijo), in študenti, ki se zgodaj odselijo, vendar ostajajo finančno odvisni. Rezultati z delom udeležencev ($N = 483$) reprezentativnega vzorca 22 000 "izvornih" Francozov in potomcev prve generacije priseljencev so pokazali različne vzorce prehodov v odraslost s posamezniki, stari med 30 in 50 let, ki so podali biografske podatke o načinu bivanja, zaposlitvi, ustvarjanju lastne družine, dolžini izobraževanja in obdobjih ne/stabilne zaposlitve (Ferrari in Pailhé, 2017). Med temi vzorci sta bila najpogostejša dolgo obdobje

izobraževanja in samsko/partnersko življenje, kar odraža “nove” vzorce prehoda v odraslost. Manj kot tretjina posameznikov pa je poročala o standardnem poteku dogodkov (poroka, ki ji je sledilo starševstvo). Preostala dva vzorca prehodov v odraslost sta vključevala pozno odselitev mladih od staršev in zgodnje starševstvo ter nezaposlenost z zakasnitvijo/odsotnostjo doseganja enega ali več objektivnih označevalcev odraslosti.

Preglednica 1.2: *Statistični podatki o povprečni starosti doseganja objektivnih kriterijev odraslosti v izbranih deželah s srednjeevropskim vzorcem prehoda v odraslost*

Dežela	Odselitev od doma staršev ^e		Starost ob prvi poroki ^{d1}	Starost žensk ob rojstvu prvega otroka ^{c2}	% starih od 20 do 24 let v terciarnem izobraževanju ^a	% zaposlenih s terciarno izobrazbo po starosti ^b	% nezaposlenih po starosti ^f
	moški	ženske	moški	ženske		20–24 let 25–29 let	20–24 let 25–29 let
Nemčija	24,4 22,9		33,6 30,9		29,5	71,5 84,6	6,7 5,3
Francija	24,7 23,0		ni podatka ni podatka		28,5 ^{c1}	55,5 84,2	22,7 13,3
Avstrija	26,3 24,2		32,6* 30,3*		29,2	66,1 84,9	10,0 7,0

Opomba. Eurostat (2017a do f), *Statistik Austria (2017).

V Avstriji in Nemčiji specifični sistem izobraževanja ohranja razlike v socialnem položaju družin z zgodnjo diferenciacijo šolanja v poklicne programe (odločitve o usmerjanju v določeno poklicno usposabljanje in delo ali študij) (Dreher, Sirsch in Strobl, 2012). Delno so z navedenim povezani nekoliko drugačni vzorci prehoda v odraslost. Na splošno pa je odselitev mladih od doma staršev zgodnja v primerjavi s sredozemskimi deželami, vendar kasnejša kot v severnoevropskih, načini bivanja mladih, ki ne živijo s starši (npr. s prijatelji, partnerjem, samostojno v najetem stanovanju), pa so bolj raznoliki kot med mladimi v sredozemskih deželah (Douglass, 2007). Prav tako je obdobje med odselitvijo od staršev in poroko/izvenzakonsko skupnostjo ter rojstvom prvega otroka v povprečju daljše (Buhl, 2007), medtem ko je nezaposlenost mladih razmeroma majhna (preglednica 1.2). Nezaposlenost je med drugim (npr. zaradi povezanosti med sistemom izobraževanja in strukturo zaposlovanja) tudi krajša zaradi državne podpore nezaposlenim pri prekvalifikaciji in nadaljnjem izobraževanju.

Čeprav mladi Nemci pojmujejo zaposlitev, odselitev od doma staršev in oblikovanje trdne partnerske zveze kot osebno pomembne razvojne naloge v njihovih

dvajsetih letih, menijo, da je te naloge v sedanjem zgodovinskem času težje razrešiti kot pred desetletji (Seiffge-Krenke, 2016). Tako v Švici, Avstriji kot tudi v Nemčiji pa je med mladimi posamezniki upadla pomembnost oblikovanja lastne družine (Seiffge-Krenke, 2016; Sirsch idr., 2009). Avtorji, ki se ukvarjajo s preučevanjem prehoda v odraslost s psihološkega vidika, vzorec tega prehoda v srednjeevropskih deželah, kljub razlikam v sistemu socialne blaginje, uvrščajo kar v severnoevropski model (npr. Buhl in Lanz, 2007; Žukauskiene, 2016) na podlagi zgodnje odselitve od doma, raznolikosti načinov bivanja in razmeroma dolgega obdobja samostojnega življenja brez socialnih obvez (izven/zakonska skupnost, starševstvo).

Severnoevropski vzorec prehoda v odraslost v nordijskih deželah in na Nizozemskem se navezuje na socialnodemokratski sistem socialne blaginje (Iacovou, 2002), ki s privilegiji in pravicami (npr. štipendije, posojila, dodatki) nudi razmeroma veliko podpore s strani države mladim posameznikom in ne njihovim družinam. Tak sistem pri mladih spodbuja samostojnost, zanašanje nase in odgovornost ter jih obravnava kot neodvisne posameznike. Mladi v tem sklopu dežel se najhitreje odselijo od doma (preglednica 1.3), saj jim država omogoča različne finančne ugodnosti glede najema/nakupa stanovanja in nadomestila za nezaposlenost (Choroszewicz in Wolff, 2010). Vendar v zadnjih letih starost odselitve mladih od doma narašča zaradi težav na stanovanjskem trgu, zlasti v velikih mestih (Wängqvist in Frisén, 2016). Odstotek nezaposlenih mladih pa je razmeroma nizek (na Finskem nekoliko večji), vsaj v primerjavi s sredozemskimi deželami. Pogosto v obdobju med zaključkom srednje šole in začetkom študija mladi delajo, kar pozitivno prispeva k njihovemu blagostanju (Buhl, 2007), vendar zato z izobraževanjem zaključijo razmeroma pozno (Salmela-Aro, Sortheix in Ranta, 2016; Wängqvist in Frisén, 2016). Običajno po odselitvi od staršev bivajo nekaj časa sami, potem pa si delijo stanovanje s prijatelji, kolegi ali živijo s partnerjem še preden se zaposlijo (Douglass, 2007; Scabini, 2000), kar naj bi spodbujalo hitrost prehoda v odrasle vloge (Buhl, 2007). Mladi v deželah s severnoevropskim sistemom blaginje se stalno zaposlijo v sredini dvajsetih let (tj. zgodaj v primerjavi z drugimi evropskimi deželami), vendar kljub mladim prijazni socialni politiki povprečna starost ob prvi stalni zaposlitvi v zadnjih letih postopno narašča in povečuje zanašanje na starše (Wängqvist in Frisén, 2016).

Preglednica 1.3: Statistični podatki o povprečni starosti doseganja objektivnih kriterijev odraslosti v izbranih deželah s severnoevropskim vzorcem prehoda v odraslost

Dežela	Odselitev od doma staršev ^e	Starost ob prvi poroki ^{d1}	Starost žensk ob rojstvu prvega otroka ^{e2}	% starih od 20 do 24 let v terciarnem izobraževanju ^a	% zaposlenih s terciarno izobrazbo po starosti ^b	% nezaposlenih po starosti ^f
	moški	moški	moški		20–24 let	20–24 let
	ženske	ženske	ženske		25–29 let	25–29 let
Finska	22,8	33,4	28,8	34,8	76,5	15,9
	21,1	31,0			80,8	10,4
Švedska	20,8	36,2	29,2	26,5	62,0	13,9
	20,6	33,6			83,5	7,8
Nizozemska	24,5	33,3	29,7	39,0	72,2	8,4
	22,8	30,8			88,1	6,6
Danska	21,3	34,3	29,2	38,1	71,7	10,1
	20,7	31,9			79,6	9,4

Opomba. Eurostat (2017a do f).

Življenje v izven/zakonski skupnosti mladi v povprečju odložijo na začetek tridesetih let, ženske pa rodijo prvega otroka v povprečju leto ali dve prej. Najpogostejši razlog, ki ga npr. Norvežanke navajajo za kasno rojevanje otrok, je daljši čas, ki ga po svojem mnenju potrebujejo za neodvisno življenje in spoznavanje primerne partnerja (Ravn, 2005). Podobno navajajo Švedi obeh spolov, ki se v dvajsetih letih ne zaznavajo kot dovolj psihosocialno zrele za starševstvo in bi se pred tem radi ukvarjali še z mnogo drugimi stvarmi (se osredotočali nase), bili uspešni na pomembnih področjih svojega življenja in razvili stabilno partnersko zvezo. Hkrati navajajo, da si želijo postati starši, vendar še zdaleč ne sredi dvajsetih let (Wångqvist in Frisé, 2016). Podobno odgovarjajo tudi mladi Slovenci, ki živijo v bistveno drugačnih socioekonomskih razmerah oz. blaginjskem sistemu (Kuhar, 2007). Mladi Skandinavci v srednjih dvajsetih letih živijo s partnerjem/partnerko (npr. Salmela-Aro idr., 2016), v zgodnjih tridesetih letih pa v izvenzakonski skupnosti, kar jim daje enake legalne pravice kot poročenim. Tudi otroke imajo pogosto v taki skupnosti (več kot polovica parov na Norveškem in Švedskem, ni pa to običajno na Nizozemskem; Douglass, 2007), kar jih razlikuje zlasti od vrstnikov v sredozemskih deželah (razen Slovenije, kjer je izvenzakonska skupnost razmeroma pogosta in v družbi ugodno sprejeta). Prav tako je za severnoevropske mlade družine značilno večje število otrok (rojenih v zakonski/partnerski skupnosti) kot na primer za sredozemske.

V deželah s *postkomunističnim* sistemom socialne blaginje so bile med leti prehoda v tržno gospodarstvo opazne številne spremembe v prehodih in načinih

življenja mladih. V komunističnem sistemu so se mladi zgodaj poročili in imeli prvega otroka, nezaposlenost je bila majhna, prav tako stanovanjski problem, sistem zdravstvenega varstva urejen, poskrbljeno je bilo za plačan porodniški dopust in druge oblike državne podpore družinam. Država je tudi subvencionirala varstvo malčkov in predšolskih otrok (delno ali v celoti), saj je bila zaposlitev žensk za polni delovni čas že takrat običajna praksa. V obdobju postkomunizma je bil zlasti opazen hiter porast povprečne starosti mladih ob sklenitvi zakonske zveze in rojstvu prvega otroka ter odstotka nezaposlenih. S prehodom v tržno gospodarstvo so se ugodnosti, kot so bile vzgojno-izobraževalno varstvo otrok, bivanjska namestitve in druge neposredne materialne ugodnosti za družine, pomembno znižale (Gal in Kligman, 2000), zmanjšala se je socialna varnost in porasla potrošniška usmerjenost, rodnost pa je upadla. Postopno so mladi vse dlje odlašali s poroko in starševstvom ter raziskovali in preizkušali karijerne možnosti v novem gospodarskem sistemu. Mnogi so iskali boljše ekonomske priložnosti tudi v tujini. Tako je prehod v teh deželah postajal vse bolj podoben prehodu v drugih delih Evrope (Nash, 2005). Kot je razvidno iz preglednice 1.4, je v postkomunističnih deželah odselitev od doma staršev razmeroma pozna, vendar zgodnejša kot v sredozemskih, starševsko vlogo ženske prevzamejo v povprečju nekoliko prej (v poznih dvajsetih letih), se odselijo od staršev nekaj let preden se poročijo, v povprečju pa rodijo prvega otroka po odselitvi od doma prvotne družine. V izbranih deželah povprečja tudi kažejo, da se poročijo in rodijo podobno stare, na Madžarskem pa se poročijo kasneje.

Preglednica 1.4: *Statistični podatki o povprečni starosti doseganja objektivnih kriterijev odraslosti v izbranih deželah s postkomunističnim vzorcem prehoda v odraslost*

Dežela	Odselitev od doma staršev ^e		Starost ob prvi poroki ^{d1}	Starost žensk ob rojstvu prvega otroka ^{e2}	% starih od 20 do 24 let v terciarnem izobraževanju ^a	% zaposlenih s terciarno izobrazbo po starosti ^b		% nezaposlenih po starosti ^f	
	moški	ženske				20–24 let	25–29 let	20–24 let	25–29 let
Poljska	29,2	29,3	27,0	40,6	52,1	16,3	84,9	8,1	
	26,8	26,9			84,9	8,1			
Romunija	30,3	30,3	26,3	28,0	43,8	18,0	84,2	9,0	
	25,8	26,8			84,2	9,0			
Češka	27,7	31,6	28,2	36,6	39,9	9,2	76,9	5,5	
	24,9	28,8			76,9	5,5			
Madžarska	28,9	32,0	27,9	26,7	68,0	11,5	82,3	6,3	
	26,3	29,2			82,3	6,3			

Opomba. Eurostat (2017a do f).

V postkomunizmu so se v primerjavi z obdobjem komunizma spremenila tudi družbena pričakovanja, norme in vrednote v odnosu do mladih. Na Češkem so, denimo, posameznikova dvajseta leta postala cenjena kot življenjsko obdobje osebne svobode, v katerem mladi lahko delajo, potujejo in študirajo, odlagajo pa medosebne obveze kot so poroka in starševstvo. To se verjetno odraža tudi v naraščajoči starosti prevzemanja odraslih socialnih vlog. Samsko življenje in občasno delo ob iskanju možnosti za ugodno zaposlitev ter izobraževanje/poklicno izpopolnjevanje je postalo del globalne kulture mladih in ima več skupnega s slogom njihovih starostnih vrstnikov v zahodni Evropi in severni Ameriki kot s slogom življenja in prehoda v odraslost v komunistični preteklosti njihovih staršev. Slednji tudi podpirajo podaljšani čas raziskovanja in preizkušanja možnosti pri svojih otrocih na področju dela in partnerskih odnosov, kar naj bi predstavljalo vrsto preudarnega odziva na nove in negotove ekonomske razmere. Prav tako starši spodbujajo svoje otroke k potovanjem in spoznavanju sveta, ki so bili njim in njihovim staršem v preteklosti nedosegljivi (Nash, 2005).

Med različicami prehodov v odraslost avtorji (npr. Arnett, 2016; Douglass, 2007) navajajo še anglosaškega, povezanega z liberalnim sistemom blaginjskega režima, ki poudarja osrednjo vlogo trga. Država zagotavlja le minimalno blaginjo na podlagi prevladujoče ideologije o čim manjšem vplivu na trg in pomembnosti posameznikovega zanašanja nase. Mladi v *anglosaških deželah*, npr. v Združenem kraljestvu, v povprečju zgodaj zaključijo izobraževanje (čeprav udeležba v terciarnem izobraževanju stalno narašča), se odselijo od doma staršev (običajno si delijo najeto stanovanje z vrstniki/prijatelji), zgodaj bivajo s partnerjem/partnerko in se poročajo vse kasneje (npr. leta 2012 ženske v povprečju pri 30 in moški pri 32 letih; Robinson, 2016). Vendar glede terciarnega izobraževanja in odselitve od doma staršev mladi niso deležni pomoči države, tako kot njihovi vrstniki v severnoevropskih deželah, niti ne tolikšne družinske podpore kot npr. v sredozemskih deželah. Poleg tega je v primerjavi z drugimi evropskimi deželami, kljub splošnemu trendu k odlaganju starševstva v Združenem kraljestvu (povprečna starost žensk ob rojstvu prvega otroka je bila leta 2010 28 let; Robinson), odstotek mladostniških nosečnosti še vedno bistveno višji (podobno je v ZDA) (Douglass, 2007; Robinson, 2016). V skladu z navedenim tudi višji odstotek mladih živi v revščini, prehod v odraslost v Združenem kraljestvu pa bolj obstaja za mlade višjih socialno-ekonomskih razredov kot za mlade nižjih oz. revnejših slojev, ki zgodaj prevzemajo odgovornosti odraslih (npr. najstnice z lastnim otrokom, zaposlitev zaradi finančne nezmožnosti nadaljnega izobraževanja) in tako ne izkusijo osebne svobode, raziskovanja in preizkušanja različnih možnosti, ukvarjanja s samim seboj, značilnega za mnoge njihove starostne vrstnike (npr. Arnett, 2016; Robinson, 2016).

Podobno kot C. B. Douglass (2007) lahko povzameva, da se mladi na prehodu v odraslost tudi v različnih evropskih regijah na raznovrstne načine spoprijemajo z nekaterimi ekonomskimi pogoji, ki lahko vplivajo na njihovo zaznavanje obdobja kot nestabilnega. Nestabilnost pa je ena izmed glavnih značilnosti prehoda v odraslost v ZDA, kjer je Arnett razvijal svojo teorijo o novem razvojnem obdobju. V severni Evropi država omogoča mladim ekonomsko blagostanje v obdobju, ko se izobrazujejo, raziskujejo možnosti zaposlitve in partnerske odnose, v sredozemskih (vključno s Slovenijo) in vzhodnoevropskih deželah ima prvotna družina podobno funkcijo, saj mladim zagotavlja bivališče, finančno in čustveno-socialno oporo vse v njihova trideseta leta. Dalje je v Franciji, Nemčiji in Avstriji (uvrščeni v srednjeevropski sistem socialne blaginje in glede vrednotne usmeritve družbe med severnoevropska in južnoevropska kulturna okolja) izobraževalni sistem organiziran in neposredno povezan s strukturo zaposlovanja, zato imajo mladi po eni strani manj možnosti raziskovanja na poklicnem področju, po drugi strani pa izkusijo manj težav, povezanih z ekonomsko nestabilnostjo. V severnoevropskih in anglosaških deželah si mladi, kljub morebitnim ekonomskim tveganjem, prej prizadevajo doseči neodvisnost od prvotne družine in izražajo močno potrebo po navzven opaznem samostojnem delovanju. Mnogi v drugih delih Evrope pa imajo dovolj svobode za svoje samostojno delovanje, tudi če živijo s starši, s katerimi imajo razmeroma tesne odnose, morda nekatere družinske obveze, vendar niti sami (niti njihovi starši) ne vidijo nobenega razloga, da bi se mladi odselili od doma, pač pa oboji na splošno menijo, da jim tako življenje ustreza.

1.3 Razlikovalne značilnosti razvojnega obdobja prehoda v odraslost in subjektivni kriteriji odraslosti v izbranih deželah evropskih regij

Arnett (2004, 2015; glej tudi Zupančič, 2011) prehod v odraslost opredeljuje s petimi značilnostmi, po katerih se to razvojno obdobje razlikuje od drugih obdobj, in sicer ga opisuje kot obdobje: (i) *raziskovanja identitete*, v katerem mladi poskušajo ugotoviti, "kdo so", iščejo informacije o različnih življenjskih možnostih (zlasti na področju ljubezenskih odnosov, dela in svetovnega nazora) oz. možnih življenjskih poteh, ki bi jim ustrezale, ter te možnosti tudi preverjajo z vpletanjem v ustrezne dejavnosti in vloge; (ii) *nestabilnosti* na različnih področjih življenja (npr. na bivanjskem področju, ko živijo doma, začasno v istem ali drugem kraju kot njihovi starši v najetem stanovanju z vrstniki, s partnerjem ali sami, se spet selijo nazaj domov); (iii) *osredotočenosti nase*, ko imajo malo družbenih obvez (npr. zakonska/partnerska skupnost, starševstvo), (iv) "*nekje vmes*", ko se posamezniki ne opredeljujejo niti kot mladostniki, niti kot odrasli; in (v)

velikih možnosti/optimizma, v katerem zaznajo, da imajo v svoji prihodnosti veliko različnih možnosti in priložnosti ter pričakujejo, da bodo lahko uresničili svoje ambicije in pozitivna pričakovanja, dosegli več in bolje kot je to uspelo generaciji njihovih staršev (glej tudi poglavje *Challenges Regarding the Concept of Emerging Adulthood* v tej knjigi). Reifman, Arnett in Colwell (2007) so oblikovali *Inventar dimenzij prehoda v odraslost* (Inventory of the Dimensions of Emerging Adulthood; IDEA) s petimi dimenzijami, ki izhajajo iz opredelitve navedenih razlikovalnih značilnosti tega obdobja. Pripomoček je dostopen na http://www.webpages.ttu.edu/areifman/IDEA_instrument.htm in je preveden v več jezikov, med njimi tudi v slovenščino (dostopen na Katedri za razvojno psihologijo, Oddelek za psihologijo Filozofske fakultete v Ljubljani). Rezultate, ki so jih dosegli mladi na prehodu v odraslost, predstavlja v preglednicah od 1.5 do 1.9 ter v pripadajočih opisih teh preglednic.

Da bi ugotavljal, kolikšno pomembnost posamezniki v različnih deželah pripisujejo značilnostim, ki opredeljujejo odraslost, je Arnett (npr. 2001; glej tudi Zupančič in Puklek Levpušček, 2011) sestavil listo *Pojmovanje prehoda v odraslost* (Conception of the Transition to Adulthood; CTA) z različnimi psihološkimi, sociološkimi in antropološkimi kriteriji odraslosti, ki jih je združil v širše pomenke kategorije. Kasneje so raziskovalci (npr. Badger, Nelson in Barry, 2006; Maysless in Scharf, 2003; Nelson, Padilla-Walker, Carroll, Madsen, Barry in Badger, 2007) njegovo listo prilagodili (spremenili postavke in/ali nekatere dodali). Zato nekoliko različne oblike CTA vključujejo imenske različice kategorij (lestvic), s katerimi ocenjujemo pomembnost, ki jo posamezniki pripisujejo posameznim pomenskimi sklopom kriterijev za doseganje odraslosti. Lestvica *Individualizem/neodvisnost/odnosna zrelost* meri odgovornost in neodvisnost (od staršev ali drugih odraslih), *Zmožnost skrbeti za družino* se nanaša na sposobnosti posameznika, da skrbi za svojo novo ustvarjeno družino, *Sledenje družbenim normam/odgovorno upoštevanje norm* vključuje izogibanje nelegalnemu in tveganeemu vedenju (zase in za druge). *Biološki prehodi* in s starostjo povezani *legalni/kronološki prehodi* zajemajo na primer sposobnost spočetja otroka/zanositi in doseganje polnoletnosti (povezane s posebnimi pravicami). *Prehodi v vlogah* vsebujejo kriterije s področja izobraževanja (zaključek), kariere (zaposlitev, ustalitev na poklicni poti) in družine (npr. poroka, starševstvo). Kategorijo *Drugo* (Arnett, 2001) je avtor kasneje preimenoval v *Soodvisnost* (Arnett, 2003) in vsebuje kriterije, povezane s sprejemanjem nekaterih dolgotrajnih socialnih obvez (glej tudi Zupančič in Puklek Levpušček, 2011). Tudi pojmovanja odraslosti, ki izhajajo iz rezultatov pri listi CTA v izbranih deželah po evropskih regijah, predstavlja v preglednicah od 1.5 do 1.9 in v besedilu k tem preglednicam.

Sredozemske dežele. Ugotovitve več empiričnih študij v sredozemskih deželah (preglednica 1.5), tj. v Grčiji (Petrogiannis, 2011), Španiji (Arias in Hernández, 2007), Italiji (Crocetti in Tagliabue, 2016; Piumatti, Giannotta, Roggero in Rabagliettietti, 2013; Tagliabue, Crocetti in Lanz, 2016), na Portugalskem (Mendonça idr., 2009; Saraiva in Matos, 2016) pa tudi v Sloveniji (Zupančič, Friedlmeier, Puklek Levpušček, Sirsch, Bruckner-Feld in Horvat, 2014; glej tudi Zupančič, 2011) kažejo, da srednje velik do velik odstotek (od 48 % do 86 %) mladih po 18. letu starosti zaznava svoj razvojni položaj kot „nekje vmes“ med mladostništvom in odraslostjo. Podobno sklepava glede drugih razlikovalnih značilnosti, čeprav podatki o strinjanju posameznikov z vsemi posamičnimi dimenzijami prehoda v odraslost (pri IDEA) v obravnavanih deželah niso predstavljeni. Pri slovenskih ($N = 201$) in avstrijskih študentih ($N = 210$), starih med 21 in 22 let, sta npr. U. Sirsch in J. Bruckner (2010) ugotovili, da se v povprečju vsaj delno strinjajo z opisom obdobja, v katerem so, kot časom identitetnega raziskovanja (še posebej z načrtovanjem svoje prihodnosti in oblikovanjem lastnih prepričanj ter vrednot). Pri seminarju iz predmeta Razvojnopsihološka diagnostika Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani pa so študenti 3. letnika psihologije z IDEA zbrali podatke pri 235 udeležencih, starih od 15 do 29 let. Mladostniki so obdobje, v katerem so, ocenili značilno nižje pri identitetnem raziskovanju, nestabilnosti, osredotočenosti nase in na druge, mladi v prvi polovici svojih dvajsetih let pa so se bolj strinjali s tem, da je to obdobje „nekje vmes“ in čas manjše osredotočenosti na druge kot mladi v drugi polovici svojih dvajsetih let.

S. Tagliabue in sodelavki (2016) so dalje s pristopom, osredotočenim na posameznike in z uporabo IDEA prepoznale skupine mladih Italijanov, ki se med seboj razlikujejo glede samozaznanega prehoda v odraslost. Opisale so naslednje skupine: (i) posamezniki z negativnimi izkušnjami tega obdobja, (ii) mladi s pozitivnimi izkušnjami, (iii) osredotočeni nase; (iv) posamezniki, ki ne opazijo nobenih sprememb oz. nimajo izkušenj z nobeno izmed petih značilnosti, (v) mladi, ki ne zaznavajo različnih možnosti in življenjskih poti v tem obdobju, in (vi) mladi, ki doživljajo obdobje kot prehodno.

Preglednica 1.5: *Prehod v odraslost v sredozemskih deželah – izbrane empirične študije v različnih deželah*

Dežela Vir	N	Starost	Vzorec	ZRP (%) da/delno/ ne	Razlikovalne značilnosti (Reifman idr., 2007 ali različice)	Kriteriji odraslosti (najvišje ocene pri lestvicah – rang)	Kriteriji odraslosti (najvišje ocene pri postavkah – rang)
Grčija Petrogiannis (2011)	183	18-25 (M=22)	študenti	38/ 59/ 3	ni podatka	<ul style="list-style-type: none"> neodvisnost (1) zmožnost skrbeti za družino (2) sledenje normam (3) 	<ul style="list-style-type: none"> sprejemanje odgovornosti za lastna dejanja (1) neodvisno oblikovanje osebnih pričrnanj in vrednot (2) vzpostavljanje enakovrednega odnosa s starši (3)
Galanaki in Leontopoulou (2017)*	784	18-28 (M=20)	študenti	16/ 71/ 13	močno strinjanje z identitetnim raziskovanjem, možnostmi/optimizmom, vmesnim obdobjem	<ul style="list-style-type: none"> sledenje normam zmožnost skrbeti za družino finančna neodvisnost 	<ul style="list-style-type: none"> pri nobenem kriteriju > 90 % strinjanje**
Španija Arias in Hernández (2007)	360	16-34	študenti, bivši študenti, podiplomci	ni podatka	IDEA (razširjena; 7 faktorjev): strinjanje zlasti z nestabilnostjo, raziskovanjem, skrbmi in identitetnim odlogom	ni podatka	ni podatka
Zacharés, Serra in Torres (2015)*	347	18-30 (M _z =22) (M _m =23)	raznolik	21/ 70/ 9	visoko strinjanje z veliko možnostmi in identitetnim raziskovanjem pri različnih skupinah	<ul style="list-style-type: none"> psihološka zrelost (1) sledenje normam (2-3) finančna neodvisnost – zmožnost skrbeti za družino (2-3) 	<ul style="list-style-type: none"> sprejemanje odgovornosti za lastna dejanja (1) osebna in socialna odgovornost (2) več različnih (3)

Dežela Vir	N	Starost	Vzorec	ZRP (%) da/dejno/ ne	Razlikovane značilnosti (Reifman idr., 2007 ali različice)	Kriteriji odraslosti (najvišje ocene pri lestvicah – rang)	Kriteriji odraslosti (najvišje ocene pri postavkah – rang)
Italija Piumatti idr. (2013)	111	18–30 (M=26)	študenti, ki delajo	ni podatka	ni podatka	<ul style="list-style-type: none"> zmožnost skrbeti za družino (1) odnosna zrelost (2) sledenje normam (3) 	<ul style="list-style-type: none"> sprejemanje odgovornosti za lastna dejanja (1) varna spolnost (2) skrbeti za varnost družine (3)
Crocetti in Tagliabue (2016)	1513	19–30 (M=24)	študenti, zaposleni	ni podatka	ni podatka	<ul style="list-style-type: none"> zmožnost skrbeti za družino (4/10) sledenje normam (2/10) neodvisnost (2/10) prehod vlog (1/10) (v oklepajih število postavk, ocenjenih med prvih 10)	<ul style="list-style-type: none"> zmožnost finančnega vzdrževanja družine (1) sprejemanje odgovornosti za lastna dejanja (2) skrbeti za fizično varnost družine (3)
Tagliabue idr. (2016)	1513	19–30 (M=24)	študenti, zaposleni	ni podatka	<i>IDEA</i> (krajka): raziskovanje identitete, nestabilnost, osredotočenost nase, položaj 'nekje vmes', veliko možnosti (v povprečju zmerno do močno strinjanje) 6 skupin: 1. negativne izkušnje 2. pozitivne izkušnje 3. osredotočanje nase 4. brez sprememb 5. pomanjkanje možno- sti 6. prehodno obdobje	Zelo pomembno: <ul style="list-style-type: none"> odnosna zrelost (1) sledenje normam (2) prehod vlog (3) (po- dobne ocene pri 2 in 3) 2 skupini: <ul style="list-style-type: none"> visoka pomembnost vseh kategorij nizka pomembnost vseh kategorij 	<ul style="list-style-type: none"> odgovornost zase zaključek izobraževanja vozniški izpit stalna zaposlitev skrbeti za družino spoštovati zakone (kriteriji niso bili rangirani)

Dežela Vir	N	Starost	Vzorec	ZRP (%) da/delno/ ne	Razlikovalne značilnosti (Reifman idr., 2007 ali različice)	Kriteriji odraslosti (najvišje ocene pri lestvicah – rang)	Kriteriji odraslosti (najvišje ocene pri postavkah – rang)
Portugalska Mendonça idr. (2009)	224	18–30	študenti	38/ 48/ 12	ni podatka	ni podatka	<ul style="list-style-type: none"> • sprejemanje odgovornosti za lastna dejanja (1) • neodvisno oblikovanje osebnih prepričanj in vrednot (2) • upad osredotočenosti nase (3)
Slovenija Townshend, Gal- laway, Friedlmeier, Sirsch in Puklek Lepvušček (2009) Friedlmeier, Zupan- čič in Sirsch (2011) Puklek, Lepvušček in Zupancič (2010) Sirsch in Bruckner (2011)	201	18–27 (M=21)	študenti	12/ 86/ 3	identitetno raziskovanje, negativnost, osredotočenost nase, položaj 'vmes', veliko možnosti (povprečja kažejo strinjanje, razen za negativnost)	Zmožnost skrbeti za družino (1) Neodvisnost (2) Sledenje normam (3)	<ul style="list-style-type: none"> • sprejemanje odgovornosti za lastna dejanja/reproduk- tivna zmožnost žensk (1) • neodvisno oblikovanje osebnih prepričanj in vre- dnot (2) • vzpostavljanje enakovre- dnega odnosa s starši/ skrbeti za varnost družine – moški (3)
Zupancič, Friedlmeier idr. (2014)						Doseženi kriteriji ¹ <ul style="list-style-type: none"> • sprejemanje odgovornosti za lastna dejanja (1) • izogibanje manjšim kaznivim dejanjem (2) • neodvisno oblikovanje osebnih prepričanj/vrednot (3) 	

Opomba. ZRP = samoznani razvojni položaj; da = počutim se odraslega/odraslo, delno = v nekaterih vidikih sem odrasla oseba, v drugih pa ne; ne = ne počutim se odraslega/odraslo; kriteriji odraslosti po kategorijah (lestvicah) so bili ocenjeni pri *Lisiti CTA* ali njenih različicah, udeleženci pa so ocenjevali raven subjektivne pomembnosti posameznih kriterijev (postavk) pri opredelitvi odraslosti.

*Avtorji so uporabili prilagojene in nekatere nove postavke ter po faktorjski analizi lestvice poimenovali drugače kot Arnett. ** Avtorici večine kriterijev neodvisnosti nista upoštevali.

Kot je razvidno iz rezultatov v izbranih deželah (preglednica 1.5), subjektivna pomembnost upoštevanih kriterijev odraslosti nakazuje visoko pomembnost neodvisnosti/odnosne zrelosti, sledenja družbenim normam, zmožnosti skrbeti za družino in prehodu v odrasle socialne vloge, ki vključujejo tudi prehod v družinsko življenje. Za pojmovanje odraslosti je med mladimi na prehodu v odraslost torej najpomembnejša osebna neodvisnost, poudarjajo tudi vlogo novo ustvarjene družine, še posebej v Italiji (Lanz in Tagliabue, 2007), ter vedenje v skladu z legalnimi in družbenimi pravili. Pri slovenskih študentih je za pojmovanje odraslosti, poleg zmožnosti skrbeti za novo družino (za otroka, varnost družine, finančno vzdrževanje, vodenje gospodinjstva), izjemno pomembna tudi reproduktivna sposobnost žensk (bistveno manj pa moških), čeprav dejstvu, da ima nekdo lastnega otroka, ne pripisujejo pomembnosti pri opredeljevanju odraslosti (Zupančič in Puklek Levpušček, 2011). Med mladimi Slovenci prevladuje tudi pojmovanje, da je treba najprej doseči odraslost, v tem obdobju postopno ustvariti ugodne pogoje za družino in se šele pozneje odločiti za otroka (Kuhar, 2007).

V kontekstu dežel s *srednjeevropskim vzorcem prehoda v odraslost* predstavlja glavne ugotovitve več študij v Nemčiji in Avstriji, medtem ko primerljivih francoskih in švicarskih študij v dostopni literaturi nisva zasledili.

Izsledki v Nemčiji (Reitzle, 2006; 2007; Seiffge-Krenke, 2016; preglednica 1.6) kažejo predvsem dve temeljni značilnosti prehoda v odraslost. Mladi, ki sledijo različnim usmeritvam v izobraževanju zaznavajo to obdobje različno. Odstotki posameznikov, ki so že pred četrto stoletja menili, da so odrasle osebe, so se gibali v razponu od 41 % do 80 % (Reitzle, 2006, 2007), pri tem pa se je tako zaznaval nižji odstotek študentov kot neštudentov (Reitzle, 2006). Prav tako se v isti smeri razlikujejo poznejše generacije nemških študentov in neštudentov glede svojega strinjanja z drugimi značilnostmi, ki razlikovalno opredeljujejo prehod v odraslost (Seiffge-Krenke, 2016). Podobno kažejo rezultati študij v Avstriji (Gollubits, 2010; preglednica 1.7), kar se verjetno povezuje z dejstvom, da mladostniki v obeh deželah že razmeroma zgodaj izbirajo specifično usmeritev v izobraževanju. To se odraža tudi v zgodnji starosti zaposlitve, čeprav se tisti, ki se zaposlijo pri petnajstih letih, še dalje izobražujejo v šolah vse do 18. leta.

Preglednica 1.6: *Prehod v odraslost v Nemčiji – izbrane empirične študije*

Vir	N	Starost	Vzorec	ZRP (%) da/delno/ne	Razlikovalne značilnosti (Reifman idr., 2007 ali različice)	Subjektivna ocena odraslosti in (objektivni) kriteriji odraslosti
Reitzle (2006)	3171 (prečni podatki)	20–27 (M=24) (leta 1991 in 1996)	študenti in neštudenti (bivša Vzho- dna in Zaho- dna Nemčija; podatki Shel- lovih študij in dodatni podatki)	"odrasla oseba" (proti) „mladostnik“ in "nekaj drugega" (dihotomni pokazatelj)	ni podatka	<ul style="list-style-type: none"> študenti: pojmovanje odraslosti ni po- vezano z (doseženim) prevzemanjem odraslih vlog neštudenti: pojmovanje odraslosti je povezano z (doseženim) prevzema- njem odraslih vlog
Reitzle (2007)	2656/461 (prečni/ vzdolžni podatki)	18–29 (M=23) (Č1=1991)	študenti in neštudenti (bivša Vzho- dna in Zaho- dna Nemčija; podatki Shel- lovih študij in dodatni podatki)	Neštudenti se pogosteje zaznavajo odrasle kot študenti. sprememba ZRP v dveh letih: od 73 k 76 (napredek)	ni podatka	<p>Verjetnost ZRP odrasle osebe.</p> <ul style="list-style-type: none"> napredovanje: <ul style="list-style-type: none"> - z delom povezane značilnosti se ne povezujejo z napredovanjem ZRP - stabilno partnerstvo in starševstvo povečujeta verjetnost napredovanja ZRP nazadovanje: <ul style="list-style-type: none"> - prekinitve partnerstva ali obvez v tesnih odnosih povečujeta verjetnost nazadovanja v ZRP mladostništva
Seiffge- -Krenke (2016)	1475	M=24 SD=2,17	zaposleni, vajenci, štu- denti, neza- posleni (v povprečju 8 mesecev)	Študenti so najvišje ocenili identitetno raziskovanje, zaznane možnosti, nesta- bilnost in osredotočenost nase, nizko pa osredotočenost na druge; študenti so se pogosteje zaznali kot "nekje vmes" kot zaposleni in nezaposleni.	ni podatka	ni podatka

Opomba. ZRP = samozaznani razvojni položaj; Č1, 2 in 3 = čas merjenja v vzdolžni študiji.

Skladno z navedenim se subjektivno pomembni kriteriji odraslosti pri študentih v Nemčiji ne povezujejo z (doseženimi) prehodi v odrasle socialne vloge, pri mladih, ki ne študirajo, pa se. To lahko pomeni, da slednji prevzemanje odraslih socialnih vlog še vedno pojmujejo kot pomembne iniciacijske dogodke odraslosti (Reitzle, 2006). Reitzle (2007) je v Nemčiji dalje ugotovil, da se samozaznani razvojni položaj („nekje vmes“/nekaj drugega kot odraslost ali odraslost) lahko v posameznikovih dvajsetih letih spreminja (preglednica 1.6), pri čemer ima pomembno vlogo stabilno partnersko razmerje. Tudi v Sloveniji mladi, ki imajo partnerja, dosegajo značilno več drugih kriterijev odraslosti pri CTA, kot posamezniki brez stalnega partnerja (Zupančič, Komidar in Puklek Levpušček, 2014), zaposleni mladi pa pomembno več teh kriterijev kot študenti (Kerin, 2016). Dalje se mladi (med 23 in 24 let, študenti in zaposleni za krajši ter polni delovni čas) v ZDA, ki imajo otroka, značilno pogosteje pojmujejo kot odrasli, v primerjavi z njihovimi vrstniki, ki niso starši (Arnett, 2003), slovenski študenti-starši pa dosegajo značilno več kriterijev odraslosti kot študenti brez otrok (Marčec, 2012). Prav tako študenti v Avstriji, Sloveniji in ZDA, ki pričakujejo, da bodo pri zgodnejši starosti prevzeli odrasle vloge na produktivnem in reproduktivnem področju, dosegajo značilno več kriterijev odraslosti, kot njihovi vrstniki, ki te prehode pričakujejo pri kasnejši starosti (Zupančič, Friedlmeier idr., 2014). Sklenemo lahko, da imajo prehodi v odrasle socialne vloge, povezane s prevzemanjem obvez in odgovornosti do drugih, pa tudi njihova anticipacija, pomembno vlogo v samoopredelitvi mladih kot odraslih in v kriterijih odraslosti, ki jih že dosegajo.

Raziskovalni izsledki v Avstriji kažejo (Gollubits, 2010; Sirsch idr., 2009; Thun-Hohenstein, 2017; Zupančič, Friedlmeier idr., 2014; preglednica 1.7), da se zmeren do visok odstotek mladih počuti delno odrasle, tj. v nekaterih vidikih, v drugih pa ne (od 46 % do 78 %). Prav tako se visok odstotek Avstrijcev strinja z opisom lastnega razvojnega obdobja v smislu preostalih razlikovalnih značilnosti prehoda v odraslost, razen nestabilnosti/negativnosti (Gollubits, 2010; Sirsch idr., 2009). Kot najpomembnejše subjektivno pomembne kriterije, podobno kot posamezniki v drugih obravnavanih deželah (Skandinavci še nekoliko bolj poudarjajo osebno neodvisnost in večjo pomembnost pripisujejo izogibanju lažjim kaznivim dejanjem), Avstrijci navajajo sklope individualističnih kriterijev (neodvisnost), zmožnosti skrbeti za družino in sledenje družbenim normam/zakonom. Posamični kriterij odraslosti, ki kot subjektivno pomemben v Avstriji izstopa, je raba kontracepcije pri spolno dejavnih posameznikih, ki (še) ne želijo imeti lastnih otrok (Sirsch idr.). Prav tako v primerjavi s 85 % slovenskih študentov in še nižjim odstotkom njihovih vrstnikov v ZDA 95 % avstrijskih študentov navaja, da so ta kriterij dosegli (Zupančič, Friedlmeier idr., 2014).

Preglednica 1.7: *Prehod v odraslost v Avstriji – izbrane empirične študije*

Vir	N	Starost	Vzorec	ZRP (%) da/delno/ ne	Razlikovalne značilnosti (Reifman idr., 2007 ali različice)	Kriteriji odraslosti (najvišje ocene pri lestvicah - rang)	Kriteriji odraslosti (najvišje ocene pri postavkah - rang)
Sirsch, Dreher, Mayr in Willinger (2009)	317	20-29 (M=23)	raznolik (glede ravni in smeri izo- braževanja, zaposleni)	38/ 55/ 7	močno strinjane s štirimi značilnostmi, zmerno z negativnostjo	<ul style="list-style-type: none"> neodvisnost (1) zmožnost skrbeti za družino (2) sledenje normam (3) 	<ul style="list-style-type: none"> sprejemanje odgovornosti za lastna dejanja (1) neodvisno oblikovanje osebnih prepričanj in vrednot (2) raba kontracepcije (3)
Townshend idr. (2009)	210	18-27 (M=22)	študenti	17/ 78/ 5	identitetno raziskovanje, negativnost, osredotočenost nase, položaj 'vmes', veliko možnosti (v povprečju strinjane, razen za negativnost)	<ul style="list-style-type: none"> neodvisnost (1) zmožnost skrbeti za družino (2) sledenje normam (3) 	
Friedlmeier idr. (2011)							
Sirsch in Bruckner (2011)							
Zupančič, Friedlmeier idr. (2014)							
						Doseženi kriteriji: <ul style="list-style-type: none"> sprejemanje odgovornosti za lastna dejanja (1) raba kontracepcije (2) izogibanje vožnji v vinjenem stanju (3) 120 postavk, pri katerih so študenti označili, da so dosegli kriterij (rang)	
Thun- Hohenstein (2017)	590	18-29 (M=24)	študenti	37/ 57/ 6	ni podatka	<ul style="list-style-type: none"> ni podatka 	
Gollubits (2010)	239	18-25 (M=22)	študenti, zgodaj zaposleni	51/ 46/ 3	študenti so višje ocenili vse značilnosti, razen negativnosti, kot zaposleni	<ul style="list-style-type: none"> neodvisnost (1) zmožnost skrbeti za družino (2) sledenje normam (3) – zaposleni mu pripisujejo več pomembnosti kot študenti 	

Opomba: ZRP = samoznani razvojni položaj; da = počutim se odraslega/odraslo, delno = v nekaterih vidikih sem odrasla oseba, v drugih pa ne; ne = ne počutim se odraslega/odraslo; kriteriji odraslosti po kategorijah (lestvicah) so bili ocenjeni z Listo CTA ali njenimi različicami, udeleženci so ocenjevali raven subjektivne pomembnosti posameznih kriterijev (postavk) pri opredelitvi odraslosti; raba kontracepcije se nanaša na spolno dejavnost osebe, ki ne želi spočiti otroka; izogibanje vožnji v vinjenem stanju se nanaša na voznika motornega vozila.

Avtorji študij v izbranih *severnoevropskih deželah* (vključno z Nizozemsko; Hill, Lalji, van Rossum, van der Geest in Blokland, 2015), tj. na Finskem (Fadjukoff, Kokko in Pulkkinen, 2007; Salmela-Aro, Sortheix, in Ranta, 2016), Švedskem (Wängqvist in Frisé, 2016; Westberg, 2004) in na Danskem (Arnett in Padilla-Walker, 2015) ugotavljajo, da se mladi kljub zgodnjemu bivanjskemu osamosvajanju v kontekstu posebnega sistema socialne blaginje, ki tako osamosvajanje omogoča, spremljajočimi družbenimi normami, individualistično usmerjenimi pričakovanji in vrednotami družbe (npr. neodvisnost, zanašanje nase), strinjajo z značilnostmi, ki razlikujejo dvajseta leta od odraslosti (preglednica 1.8). Podobno kot poročajo avtorji v Italiji (Tagliabue idr., 2016), Nemčiji (npr. Reitzle, 2016), Združenem kraljestvu (Robinson, 2016) in na Češkem (Macek idr., 2016) tudi v severnoevropskih deželah obstajajo skupine mladih z različnimi vzorci prehoda in z nekoliko različnimi subjektivnimi pojmovanji lastnega razvojnega položaja ter odraslosti. Predpostavlja, da bi najverjetneje skupine z nekoliko drugačnimi vzorci objektivnih in subjektivnih pokazateljev prehoda v odraslost našli tudi v različnih drugih evropskih deželah, za katere pa v dostopni literaturi nisva našli objavljenih znanstvenih študij.

Na Finskem in v drugih severnoevropskih deželah mladi opazno prej dosegajo objektivne označevalce odraslosti z izjemo reproduktivnih prehodov kot v deželah drugih evropskih regij (zlasti v sredozemski) (preglednice 1.1 do 1.4), prav tako Finci subjektivno pričakujejo (Salmela-Aro idr., 2016), da bodo prej (v zgodnejši starosti) dosegli vrsto objektivnih prehodov (npr. se odselili z doma staršev, zaključili s formalnim izobraževanjem, se zaposlili). V Sloveniji so denimo študenti v povprečju pričakovali, da se bodo zaposlili pri približno 26. letih in v Avstriji pri 27. letih (Zupančič idr., 2014), na Finskem pa (resda ne le študenti, ki so pričakovali zaključek študija pri približno 24. letih) v drugi polovici 23. leta, medtem ko so odselitev od doma v povprečju pričakovali pri 19. letih (Salmela-Aro idr., 2016). Retrospektivna poročila odraslih Fincev o objektivnih prehodih v njihovem življenju z metodo *Koledarja življenjske zgodovine* (Fadjukoff idr., 2007; preglednica 1.8) v primerjavi s temi prehodi v zadnjih nekaj letih (preglednica 1.3) in subjektivno pričakovanimi prehodi pri mladih na prehodu v odraslost (Salmela-Aro idr., 2016) nakazujejo razlike med starejšimi in poznejšimi generacijami s trendom zakasnite doseganja objektivnih označevalcev odraslosti pri poznejših generacijah (podobno kot v drugih evropskih deželah). Čeprav je izsledke študij z različnimi generacijami treba razlagati s pridržki zaradi razlik v sestavi vzorcev in v metodah ocenjevanja, populacijski statistični podatki o objektivnih označevalcih odraslosti kažejo v isto smer.

Preglednica 1.8: *Prehod v odraslost v severnoevropskih deželah – izbrane empirične študije na Finskem, Švedskem, Nizozemskem in Danskem*

Dežela Vir	N	Starost	Vzorec	ZRP (%) da/delno/ne	Razlikovalne značilnosti (Reifman idr., 2007 ali razli- čice)	Objektivni/subjektivni kriteriji odraslosti
Finska Fadju- koff idr. (2007)	189	27 (rojeni 1959)	raznolik (Jyväskylä vzdolžna študija osebnostnega in socialnega razvo- ja, JYLS)	75/14 ² /11 ³ samozaznana odraslost: 69 moški, 81 ženske (odrasle so se počutili pri starosti 27 let).	ni podatka	starost ob doseganju petih objektivnih označevalcev odraslosti (Koledar zgodovine življenja; KZZ): <ul style="list-style-type: none"> • odselitev od doma ($M_m=21,4$; $M_z=19,8$) • poroka ali življenje v partnerski skupnosti ($M_m=23,6$; $M_z=21,8$) • rojstvo prvega otroka ($M_m=28,5$; $M_z=25,6$) • zaključek izobraževanja/pridobitev poklica ($M_m=21,4$; $M_z=23,9$) • zaposlitev za polni delovni čas ($M_m=20,7$; $M_z=21,2$)
Salme- la-Aro idr. (2016)	599	22–23 (vzdolžni podatki, začetek 2004 s 15-letniki)	raznolik (Finski prehodi v izobra- ževanju, FinEdu)	ni podatka	ni podatka	pričakovana starost ob razrešitvi šestih razvojnih nalog: <ul style="list-style-type: none"> • rojstvo prvega otroka (28) • poroka (27,9) • zaključek izobraževanja (24,9) • prva zaposlitev za polni delovni čas (23,7) • izvenzakonska skupnost (23,2) • odselitev od doma (19,1)
	182	18–25 ($M=21$) (rojeni 1970)	študenti (Hel- sinska vzdolžna študija študentov, HELS)	ni podatka	ni podatka	6 prepoznanih poti (temeljijo na KZZ): <ul style="list-style-type: none"> • zgodnja pot v odraslost (15 %) • zgodnje partnerstvo in pozno starševstvo (15 %) • kariera in družina (24 %) • kariera in nestalna partnerstva (15 %) • počasna pot v odraslost (19 %) • samski s počasno kariero potjo (12 %)

Dežela Vir	N	Starost	Vzorec	ZRP (%) da/delno/ne	Razlikovalne značilnosti (Reifman idr., 2007 ali razli- čice)	Objektivni/subjektivni kriteriji odraslosti
Švedska West- berg (2004)	3200	16–29 (leta 1997)	vsi socialni sloji (podatki Šved- skega odbora za mladino)	ni podatka	ni podatka	subjektivna ocena pomembnosti 9 značilnosti/preho- dov za odraslost (rang): <ul style="list-style-type: none"> • odgovornost za lastne odločitve (1) • oblikovana identiteta (2) • finančna neodvisnost (3) • starševstvo (4) • vedenje, kaj nekdo hoče (5) • izven/zakonska skupnost (6) • odselitev od doma (7) • polnoletnost (8) • zaključek formalnega izobraževanja (9)
Wän- gqvist in Frisén (2016)	183	18–29 (M=25)	študenti	-/50/- (polovica delno odrasli)	ni podatka	<ul style="list-style-type: none"> • sprejemanje odgovornosti za svoja dejanja (1) • neodvisno odločanje (2) • izogibanje lažjim kaznivim dejanjem, vožnji v vinje- nem stanju (3) <p>“Biti odrasel pomeni ...” (odprta vprašanja) značilno- sti/vsebine, vezane na neodvisnost in soodvisnost</p>
Kriteriji odraslosti:						
Nizo- zemska	151	18–30 (M=22)	študenti, ki delajo	ni podatka	ni podatka	(najvišje ocene pri lestvicah/postavkah - rang) <ul style="list-style-type: none"> • odnosna zre- lost (1) • sprejemanje odgovornosti za lastna dejanja (1) • zmogljivost skr- beti za družino stanju (2) • izogibanje lažjim kaznivim deja- njem (3) • sledenje nor- mam (3)
Piumatti idr. (2013)						

Dežela Vir	N	Starost	Vzorec	ZRP (%) da/delno/ne	Razlikovalne značilnosti (Reifman idr., 2007 ali razli- čice)	Objektivni/subjektivni kriteriji odraslosti
Hill idr. (2015)	962	18–21 (M=20)	multietnični, pre- težno mestni (414 Nizozemcev, 367 Maročanov, 181 z Antilov; Amster- damska študija prehodov Inštituta za študije krimina- litete in spodbu- janje zakonskega reda)	Nizozemci bolj podobni vrstnikom v ZDA kot mladim iz etničnih manjšin.	prisotne	ni podatka
Danska Arnett in Padilla- Walker (2015)	400	17–29 (M=21)	raznolik	27/62/11	ni podatka	<ul style="list-style-type: none"> • sprejemanje odgovornosti za lastna dejanja (1) • neodvisno odločanje (2) • finančna neodvisnost (3)

Opomba. ZRP = samozaznani razvojni položaj; da = počutim se odraslega/odraslo, delno = v nekaterih vidikih sem odrasla oseba, v drugih pa ne; ne = ne počutim se odraslega/odraslo; kriteriji odraslosti po kategorijah (lestvicah) so bili ocenjeni z Listo CTA ali njenimi različicami, udeleženci so ocenjevali raven subjektivne po-
membnosti posameznih kriterijev (postavk) pri opredelitvi odraslosti; izogibanje vožnji v vinjenem stanju se nanaša na voznika motornega vozila.

Glede subjektivno zaznanega razvojnega položaja mladih na podlagi študij, ki se med seboj razlikujejo v metodologiji (npr. sestava vzorca, merski pripomočki, generacije oz. leto zbiranja podatkov), lahko tudi sklenemo, da se mladi v izbranih severnoevropskih deželah, kljub nekaterim prej doseženim objektivnim pokazateljem odraslosti (npr. odselitev od doma prvotne družine) večinoma počutijo odrasle v drugi polovici 20. let (Arnett in Padilla-Walker, 2015; Fadjukoff idr., 2007; Hill idr., 2015; Wängqvist in Frisé, 2016), vendar v povprečju nekoliko prej kot v drugih regijah Evrope. Še posebej Skandinavci izpostavljajo finančno neodvisnost kot izjemno pomembno v svojih pojmovanjih odrasle osebe, poleg osebne neodvisnosti in odgovornosti zase oz. individualističnih kriterijev (npr. Arnett in Padilla-Walker, 2015; Ravn, 2005; Wängqvist in Frisé, 2016; Westberg, 2004), medtem ko mladi Nizozemci tudi zmožnosti posameznikov, da skrbijo za svojo novo družino, pripisujejo visoko pomembnost (Piumatti idr., 2013). Morda se ta razlika vsaj delno povezuje z (v povprečju) nekoliko daljšim odlaganjem poroke v skandinavskih deželah in potrebo po daljšem obdobju osebne neodvisnosti ob odsotnosti obvez do drugih. Kot poseben in zelo pomemben posamični kriterij odraslosti na Švedskem in Nizozemskem izstopa izogibanje lažjim kriminalnim dejanjem (npr. izmikanje stvari v trgovini). Podobno kot v Avstriji (Sirsch idr., 2009) pa med prvimi najpomembnejšimi kriteriji mladi Švedi in Nizozemci navajajo tudi izogibanje vožnji avtomobila v vinjenem stanju (Piumatti idr., 2013; Wängqvist in Frisé, 2016), kar se lahko v različnih deželah na različne načine povezuje (med drugim) z družbenimi normami vedenja, pojavnostjo določenega vedenja, zakonodajo ipd.

Ugotovitve več študij, ki so jih avtorji izvedli z mladimi v nekaterih *postkomunističnih deželah* (preglednica 1.9), tj. na Češkem (Macek, Bejček in Vanickova, 2007), Madžarskem (Kiss, 2010) in v Romuniji (Negru, 2012), jasno kažejo, da je tretje desetletje posameznikovega življenja posebno razvojno obdobje. Vsaj polovica polnoletnih mladih se počuti nekje vmes med mladostniki in odraslimi, kar se ujema tudi z njihovim strinjanjem z drugimi razlikovalnimi značilnostmi tega obdobja (Kiss, 2010; Macek idr., 2007, 2016; Negru, 2012; Nelson, 2009). Pretežno so avtorji pri tem upoštevali povprečne vrednosti ocen mladih pri posameznih značilnostih (postavkah) petih »razlikovalnih«¹ lestvic. Specifično pa so Macek in sodelavci (2007) na Češkem opisali pet prevladujočih vrst izkušenj mladih (uporabili so na posameznika osredotočeni pristop): (i) doživlja tega obdobja njihovega življenja kot pozitivnega, (ii) kot obdobja negotovosti, (iii) ambivalentnosti, (iv) pomanjkanja varnosti in (v) neprijetnih izkušenj (tesnobe in dvomov).

Preglednica 1.9: *Prehod v odraslost v postkomunističnih evropskih deželah – izbrane empirične študije*

Dežela Vir	N	Starost	Vzorec	ZRP (%) da/delno/ ne	Razlikovalne značilnosti (Reifman idr., 2007 ali različice)	Kritični odraslosti (najvišje ocene pri testicah - rang)	Kritični odraslosti (najvišje ocene pri postav- kah - rang)
Poljska	101	15, 18, 31–56 (M=42)	dijaki, odrasli z različno stopnjo izo- brazbe	ni podatka	ni podatka	vse starostne sku- pine: • finančna neod- visnost in odgo- vornosti (približno enaka 1 in 2) • socialne vloge (3)	odgovornost za lastna dejanja (1; vse starostne skupine) • finančno vzdrževanje družine; neodvisno od- ločanje (rang 2 pri 18-le- tnikih) • finančna neodvisnost (rang 3 pri 18-letnikih)
Romunija	535	dijaki (M=18), študenti (M=20)	80 % povsem finančno odvi- sni od staršev (nimajo izku- šenj z delom)	ni podatka	močno strinjanje s petimi značilnostmi	• ni podatka	
Negru (2012)							
Nelson, (2009)	230	18–27 (M=22)	študenti z raznoliko predhodno izobrazbo	40/ 50/ 11		• odnosa zrelost (1) • finančna neodvisnost (2) • sledenje normam (3)	velik optimizem glede prihodnosti, vključno s karie- ro, tешnimi odnosi, financami in splošno kakovostjo življenja

Dežela Vir	N	Starost	Vzorec	ZRP (%) da/delno/ ne	Razlikovalne značilnosti (Reifman idr., 2007 ali različice)	Kriteriji odraslosti (najvišje ocene pri lestvicah - rang)	Kriteriji odraslosti (najvišje ocene pri postav- kah - rang)
Češka Macek idr. (2007)	436/ 15	Študija1 (koli- činska)18-27 Študija2 (ka- kovostna) 18-26	Študija1 štu- denti, zapo- sleni Študija2 študenti in za- posleni, ki se počitijo delno odrasli	30/ 64/ 7	Študija 1 (izhodišče IDEA): 6 faktorjev (stabilnost, usmerjenost nase, razpr- šena usmerjenost, jasne vrednote, identitetno razli- skovanje, skrb za druge) Študija2: pet vrst preho- da (pozitivni, negotovi, ambivalentni, ne-varni, negativni)	ni podatka	
Macek idr. (2016)	998 (me- ritev leta 2015)	18-30 (Poti v odraslost, vzdolžni po- datki, začetek 2012)	iz naključno izbranih uni- verz, srednjih šol, podjetij, uradov za za- poslovanje	30/ 66/ 6-7	4 skupine (N=812) na podlagi raziskovanja in opredelitev: opredeljeni (35 %), usmerjeni v karie- ro (13 %), k dosežkom (41 %), po- novnemu preverjanju/ oceni (11 %)	ni podatka	
Madžarska Kiss (2010)	214	16-20	študenti (uni- verz, poklicnih visokih šol)	6/ 60/ 35	identitetno raziskovanje in veliko možnosti (z uni- verz bolj kot s poklicnih šol), nestabilnost, položaj vmes, osredotočenost nase	po 18 letu: • zmoglost skrbeti za družino (1) • neodvisnost (2) • sledenje normam (3)	• sprejemanje odgovorno- sti za lastna dejanja (1) • neodvisno oblikovanje osebnih prepričanj in vrednot (2); • zmoglost skrbeti za otroke in raba kontra- cepcije (3)

Opomba. ZRP = samozaznani razvojni položaj; da = počutim se odraslega/odraslo, delno = v nekaterih vidikih sem odrasla oseba, v drugih pa ne; ne = ne počutim se odraslega/odraslo; kriteriji odraslosti po kategorijah (lestvicah) so bili ocenjeni z Listo CTA ali njenimi različicami, udeleženci so ocenjevali raven subjektivne po-
membnosti posameznih kriterijev (postavk) pri opredelitvi odraslosti; raba kontracepcije se nanaša na spolno dejavne osebe, ki ne želijo spočeti otroka.

Dalje je iz preglednice 1.9 razvidno, da so najpomembnejši sklopi subjektivnih kriterijev odraslosti v izbranih postkomunističnih deželah neodvisnost (najbolj odgovornost za lastna dejanja, oblikovanje osebnih prepričanj in vrednot, pa tudi finančna neodvisnost), zmožnost skrbeti za novo družino in sledenje družbenim/legalnim normam. Na Poljskem vse obravnavane starostne skupine (mladostniki, mladi odrasli in srednjeletniki) kot pomembne navajajo še prehode v socialnih vlogah (Gurba, 2008), medtem ko je na Madžarskem najpomembnejši sklop kriterijev odraslosti zmožnost posameznika, da v različnih pogledih skrbi za svojo novo družino, še posebej za otroke (Kiss, 2010). Podobnosti v navedenih deželah glede samozaznanega razvojnega položaja mladih ter pomembnosti, ki jih pripisujejo posameznim sklopom kriterijev za opredelitev odraslosti, se kažejo tudi v drugih postkomunističnih deželah, denimo v Estoniji (Nugin, 2010) in Litvi (Vosylis, Kaniušonyte in Raižiene, 2016).

Na Češkem Macek s sodelavci (Macek idr., 2016) izvaja obsežno vzdolžno raziskavo z mladimi na prehodu v odraslost, in sicer s pristopom, usmerjenim na posameznika, v kateri preučujejo identitetno raziskovanje in opredelitve na štirih področjih posameznikovega življenja, tj. odnos s starši, partnerski odnos, izobraževanje in delo/kariera (preglednica 1.9). Prepoznali so štiri različne skupine posameznikov: (i) mladi, *opredeljeni* na treh področjih (opredelitev je bila močnejša od raziskovanja in višja od povprečja celotnega vzorca), razen na področju dela/kariere, kjer je bila opredeljenost nižja. Posamezniki v tej skupini so se med vsemi skupinami najbolj jasno opredeljevali, bili najbolj samostojni, imeli najvišje samospoštovanje, najdlje trajajoče partnerske odnose, pretežno so študirali, kar so si želeli, bili prepričani, da so študij pravilno izbrali, bili so pripravljeni delati tudi karkoli, da bi se finančno vzdrževali, in so manj pogosto načrtovali neodvisno življenje; (ii) mladi, *usmerjeni v kariero* so bili najmanj opredeljeni in so tudi najmanj raziskovali na področju partnerstva, prav tako niso imeli jasnih opredelitev v odnosu s starši. Menili so, da je njihovo izobraževanje neposredno povezano z njihovo prihodnjo delovno kariero, imeli so jasno vizijo o tej karieri (nekateri so imeli že tej primerno službo), načrte in pričakovanja na področjih partnerstva in družine so redko omenjali, poročali pa so o razmeroma majhni samostojnosti, nizkem samospoštovanju in so se pogosteje počutili mladostniki kot odrasli; (iii) mladi, *usmerjeni k dosežku* so izražali visoke ravni raziskovanja in opredelitev na vseh štirih področjih, prav tako tudi avtonomnosti in samospoštovanja, pogosteje so se počutili odrasle kot mladostnike (na področju študija in kariere so bili podobni opredeljenim, vendar so tudi načrtovali družino in želeli izboljšati svoje partnerske odnose); zadnja in najmanj številčna pa je bila (iv) skupina, ki *ponovno preverja/ocenjuje* štiri področja svojega življenja. Mladi so poročali o maloštevilnih in nejasnih opredelitvah ter številnih iskanjih/

raziskovanjih teh področjih (zlasti v odnosu s starši so premišljevali o njihovi vlogi v svojem življenju in niso imeli predstave o tem, kakšna naj bi ta bila). Razmeroma malo jih je poročalo, da študirajo, kar bi si želeli, študij je večina sicer posredno povezovala s svojo delovno kariero, vendar jih je razmeroma največ menilo, da ta študij sploh ni bistven za njihovo prihodnjo kariero. Najmanj so tudi načrtovali oblikovanje lastne družine, želeli pa so razrešiti nekatere težave v partnerskih odnosih, si močno želeli študirati v tujini in izkusiti nepozabna doživetja.

1.4 Sklepi

Primerjava vzorcev prehoda v odraslost z vidika objektivnih označevalcev odraslosti se med mladimi v različnih evropskih regijah razlikuje. V sredozemskih deželah se denimo mladi odselijo od doma prvotne družine povprečno 10 let kasneje kot njihovi vrstniki v severnoevropskih deželah. Tudi če primerjamo statistične podatke med deželami v istih regijah, opazimo nekatere razlike. Italijanke se na primer prvič poročijo preden rodijo prvega otroka, v Sloveniji pa je obratno. Med regijami in deželami znotraj regij se razlikuje tudi odstotek mladih v terciarnem izobraževanju in nezaposlenih ter povprečna starost ob prvi zaposlitvi, kar nakazuje razlike v njihovih prehodih na trg dela. Glede subjektivnih pokazateljev prehoda v odraslost opazimo med mladimi Evropejci več podobnosti, saj se jih vsaj polovica (navadno je delež višji) v deželah, v katerih so raziskovalci pridobili podatke, počuti odrasle v nekaterih vidikih, v drugih pa ne. Poleg tega se večinoma strinjajo, da razvojno obdobje, v katerem so, po njihovem mnenju opisuje vsaj še ena (običajno pa več) značilnost, po katerih naj bi se to obdobje razlikovalo od drugih. V posameznih deželah seveda najdemo tudi nekaj skupin posameznikov, ki se glede subjektivnih in objektivnih pokazateljev prehoda med seboj razlikujejo. Dalje posamezniki kriterijem, vezanim na neodvisnost in samostojnost, pripisujejo visoko pomembnost pri doseganju odraslosti v vseh (izbranih) evropskih deželah, ki jim po pomembnosti sledijo zmožnosti za oblikovanje lastne družine in sledenje družbenim normam, čeprav se vrstni red subjektivne pomembnosti teh kategorij med deželami nekoliko razlikuje. Sklenemo lahko, da objektivni pogoji življenja oz. okoliščine v opisanih evropskih deželah sicer v nekaterih pogledih variirajo, subjektivne ocene razvojnega obdobja in pojmovanja odraslosti pa kažejo zelo podobno sliko postopnega doseganja odraslosti med mladimi v teh deželah.

Ob vsem navedenem morava omeniti nekatere omejitve pri posploševanju ugotovitev na podlagi primerjav rezultatov (izbranih in v znanstveni literaturi dostopnih) študij v predstavljenih evropskih deželah. Slednje so bile namreč opravljene pri posameznikih različnih generacij, pri različnih vzorcih (najpogosteje študentih

in prevladujočim odstotkom žensk, npr. Zupančič, Friedlmeier idr., 2014), z uporabo različne metodologije (kvantitativne in tudi kvalitativne), različnih merskih pripomočkov ali različic »istih« pripomočkov. Po tem, ko je Arnett (2000, 2004) predstavil svojo novo teorijo prehoda v odraslost, je bilo opravljenih še veliko študij, v katerih so avtorji nadaljevali z raziskovanjem pomembnosti subjektivnih kriterijev za doseganje odraslosti v različnih drugih deželah. Ko so se pojavile kritike Arnettove teorije, zlasti tega, da je novo obdobje omejeno na mlade srednjih in višjih socialnih slojev, ki se še izobražujejo (npr. Bynner, 2005; kritiko teorije predstavlja naslednje poglavje v tej knjigi), so raziskovalci začeli preučevati poti v odraslost širše kot Arnett in pri posameznikih z nižjo ravno izobrazbe (npr. Seiffge-Krenke, 2016) oz. pri delu populacije iz nižjih socioekonomskih slojev, ki zaradi ekonomskih (in drugih) razlogov ne nadaljuje z izobraževanjem niti po končani osnovni šoli. Dalje sva v znanstveni literaturi, ki obravnava prehod v odraslost, zasledili trend od na spremenljivke usmerjenega pristopa pri preučevanju prehoda v odraslost, ki je prevladoval v obdobju, ko je Arnett predstavljal svojo teorijo, k uporabi na posameznika usmerjenega pristopa (tipološkega) v novejših raziskavah (npr. Macek idr., 2016; Tagliabue idr., 2016). Meniva, da je ta pristop z vidika potencialnih znanstvenih izsledkov obetaven, še posebej če ga bomo raziskovalci kombinirali z vzdolžnim spremljanjem različnih skupin mladih od njihove polnoletnosti do konca dvajsetih let.

Literatura

- Aassve, A., Iacovou, M. in Mencarini, L. (2006). Youth poverty and transition to adulthood in Europe. *Demographic Research*, 15, 21–50.
- Arias, D. F. in Hernández, A. M. (2007). Emerging adulthood in Mexican and Spanish youth. Theories and realities. *Journal of Adolescent Research*, 22, 476–503.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 469–480.
- Arnett, J. J. (2001). Conceptions of the transition to adulthood: Perspectives from adolescence through midlife. *Journal of Adult Development*, 8, 133–143.
- Arnett, J. J. (2003). Conceptions of the transition to adulthood among emerging adults in American ethnic groups. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 100, 63–75.
- Arnett, J. J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from late teens through the twenties*. Oxford: University Press.

- Arnett, J. J. (2015). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties* (2. izd.). New York: Oxford University Press.
- Arnett, J. J. (2016). Emerging adults in Europe: Common themes, diverse paths, and future directions. V: R. Žukauskiene (ur.), *Emerging adulthood in a [sic] European context* (str. 203–216). New York: Routledge.
- Arnett, J. J. in Padilla–Walker, L. M. (2015). Brief report: Danish emerging adults' conceptions of adulthood. *Journal of Adolescence*, 38, 39–44.
- Arnett, J. J. in Taber, S. (1994). Adolescence terminable and interminable: When does adolescence end? *Journal of Youth and Adolescence*, 23, 517–537.
- Badger, S., Nelson, L. J. in Barry, C. M. (2006). Perceptions of the transition to adulthood among Chinese and American emerging adults. *International Journal of Behavioral Development*, 30, 84–93.
- Bonino, S. in Cattellino, E. (2012). Italy. V: J. J. Arnett (ur.), *Adolescent psychology around the world* (str. 291–305). New York: Psychology Press.
- Buhl, H. M. (2007). Well-being and the child–parent relationship at the transition from University to work life. *Journal of Adolescent Research*, 22, 550–571.
- Buhl, H. M. in Lanz, M. (2007). Emerging Adulthood in Europe: Common traits and variability across five European countries. *Journal of Adolescent Research*, 22, 439–443.
- Bynner, J. (2005). Rethinking the youth phase of the life–course: The case for emerging adulthood. *Journal of Youth Studies*, 8, 367–384.
- CEPYUS in FES (2014). *Mladina 2013: Življenje v času deziluzij, tveganja in prekarnosti*. Maribor: Center za raziskovanje postjugoslovanskih družb; Friedrich Ebert Stiftung.
- Choroszewicz, M. in Wolff, P. (2010). *51 million young EU adults lived with their parent(s) in 2008*. European Commission. Eurostat Statistics in Focus, 50.
- Crocetti, E. in Tagliabue, S. (2016). Are being responsible, having a stable job, and caring for the family important for adulthood. Examining the importance of different criteria for adulthood in Italian emerging adults. V: R. Žukauskiene (ur.), *Emerging adulthood in a [sic] European context* (str. 33–53). New York: Routledge.

- Ćorić, S. (2016). *Povezanost želje po odraščanju v odnosu do staršev s perspektive mladih na prehodu v odraslost in njihovih staršev* (neobjavljena magistrska naloga). Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
- Douglass, C. B. (2005). 'We're fine at home': Young people, family and low fertility in Spain. V: C. B. Douglass (ur.), *Barren states: The population 'implosion' in Europe* (str. 183–206). Oxford, UK: Berg.
- Douglass, C. B. (2007). From duty to desire: Emerging adulthood in Europe and its consequences. *Child Development Perspectives*, 1, 101–108.
- Dreher, E., Sirsch, U. in Strobl, S. (2012). Germany. V: J. J. Arnett (ur.), *Adolescent psychology around the world* (str. 273–289). New York: Psychology Press.
- Esping-Andersen, G. (1999). *Social foundations of postindustrial economies*. Oxford: Oxford University Press.
- Eurostat (2017a). Education and Training. Tertiary education. Students in tertiary education as % of 20–24 years old in the population. Podatki za leto 2015, sneto z naslova <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (baza podatkov: educ_uoe_enrt08, zadnja posodobitev 24. 7. 2017)
- Eurostat (2017b). Employment rates by sex, age and educational attainment level (%). Podatki za leto 2016, sneto z naslova <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (baza podatkov: lfsa_ergaed, zadnja posodobitev 9. 8. 2017)
- Eurostat (2017c1). Fertility indicators. Mean age of woman at birth of first child. Podatki za leto 2015, sneto z naslova <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (baza podatkov: demo_find, zadnja posodobitev 7. 6. 2017)
- Eurostat (2017c2). Fertility indicators. Mean age of woman at birth of first child. Podatki za leto 2015, sneto z naslova <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (baza podatkov: demo_find, zadnja posodobitev 22. 8. 2017)
- Eurostat (2017d1). Marriage indicators. Mean age at first marriage – males/females. Podatki za leto 2015, sneto z naslova <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (baza podatkov: demo_nind, zadnja posodobitev 30. 5. 2017)
- Eurostat (2017d2). Marriage indicators. Mean age at first marriage – males/females. Podatki za leto 2015, sneto z naslova <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (baza podatkov: demo_nind, zadnja posodobitev 22. 8. 2017)

- Eurostat (2017e). Youth. Estimated average age of young people leaving the parental household by sex. Podatki za leto 2016, sneto z naslova <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (baza podatkov: yth_demo_030, zadnja posodobitev 11. 5. 2017)
- Eurostat (2017f). Youth unemployment by sex, age and educational attainment level. Podatki za vse ravni ISCED 2011 za leto 2016, sneto z naslova <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (baza podatkov: yth_empl_090, zadnja posodobitev 9. 8. 2017)
- Fadjukoff, P., Kokko, K. in Pulkkinen, L. (2007). Implications of timing of entering adulthood for identity achievement. *Journal of Adolescent Research*, 22, 504–530.
- Ferrari, G. in Pailhé, A. (2017). Transition to adulthood in France: Do children of immigrants differ from natives? *Advances in Life Course Research*, 31, 34–56.
- Frisén, A., Carlsson, J. in Wängqvist, M. (2014). “Doesn’t everyone want that? It’s just a given.” Swedish emerging adults’ expectations on future parenthood and work/family priorities. *Journal of Adolescent Research*, 29, 67–88.
- Friedlmeier, W., Zupančič, M. in Sirsch, U. (2011). *Perceived adult status among students in Austria, Slovenia and the U.S.* Prispevek, predstavljen na 12. Kongresu psihologije, Istanbul, Turčija.
- Frisén, A. in Wängqvist, M. (2011). Emerging adults in Sweden: Identity formation in the light of love, work, and family. *Journal of Adolescent Research*, 26, 200–221.
- Gal, S. in Kligman, G. (ur.) (2000). *Reproducing gender: Politics, publics, and everyday life after socialism*. Princeton, NJ: University of Princeton Press.
- Galanaki, E. in Leontopoulou, S. (2017). Criteria for the transition to adulthood, developmental features of emerging adulthood, and views of the future among Greek studying youth. *Europe’s Journal of Psychology*, 13, 417–440.
- Gollubits, S. (2010). *Wird das Erwachsenwerden in Abhängigkeit von der Ausbildung unterschiedlich erlebt?* (neobjavljena diplomska naloga). Psihološka fakulteta, Univerza na Dunaju, Dunaj.

- Gurba, E. (2008). The attributes of adulthood recognised by adolescents and adults. *Polish Psychological Bulletin*, 39, 129–137.
- Hill, J. M., Lalji, M., van Rossum, G., van der Geest, V. R. in Blokland, A. A. J. (2015). Experiencing emerging adulthood in the Netherlands. *Journal of Youth Studies*, 18, 1035–1056.
- Iacovou, M. (2002). Regional differences in the transition to adulthood. *Annals of the American Academy of Political Social Science*, 580, 40–69.
- Kerin, N. (2016). *Psihološko osamosvajanje, doseženi kriteriji odraslosti ter njihova povezanost z osebnostnimi značilnostmi pri mladih na prehodu v odraslost* (neobjavljeno diplomsko delo). Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
- Kiss, V. (2010). *Subjektive Theorien des Erwachsenwerdens: Eine empirische Studie mit Jugendlichen in Ungarn* (neobjavljena diplomska naloga). Psihološka fakulteta, Univerza na Dunaju, Dunaj, Avstrija.
- Kuhar, M. (2007). Odnos mladih odraslih do ustvarjanja družine in rojevanja. *UMAR, IB revija*, 2, 50–61.
- Kuhar, M. in Reiter, H. (2014). Leaving home in Slovenia: A quantitative exploration of residential independence among young adults. *Journal of Adolescence*, 37, 1409–1419.
- Lannegrand–Willems, L., Sabatier, C. in Brisset, C. (2012). France. V: J. J. Arnett (ur.), *Adolescent psychology around the world* (str. 257–271). New York: Psychology Press.
- Lanz, M. in Tagliabue, S. (2007). Do I really need someone in order to become an adult? Romantic relationships during emerging adulthood in Italy. *Journal of Adolescent Research*, 22, 531–549.
- Macek, P., Bejček, J. in Vaničková, J. (2007). Contemporary Czech emerging adults: Generation growing up in the period of social changes. *Journal of Adolescent Research*, 22, 444–475.
- Macek, P., Ježek, S., Lacinová, L., Bouša, O., Kvitkovičová, L., Neužilová, Michalčáková, R. in Širuček, J. (2016). Emerging adults in the Czech Republic: Views into and across different domains of life. V: R. Žukauskiene (ur.), *Emerging adulthood in a [sic] European context* (str. 175–201). New York: Routledge.

- Marčec (2012). *Primerjava prehoda v odraslost pri študentih in študentih-starših* (neobjavljena diplomska naloga). Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
- Mayselless, O. in Scharf, M. (2003). What does it mean to be an adult? The Israeli experience. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 100, 5–20.
- Mendonça, M., Andrade, C. in Fontaine, A. M. (2009). Transição para idade adulta e adultez emergente: Adaptação do Questionário de Marcadores da Adultez junto de jovens portugueses. *Psychologica*, 51, 147–168.
- Mendonça, M. in Fontaine, A.-M. (2013). Late nest leaving in Portugal: Its effects on individuation and parent–child relationships. *Emerging Adulthood*, 1, 233–244.
- Nash, R. (2005). The economy of birthrates in the Czech Republic. V: C. Douglass (ur.), *Barren states: The population 'implosion' in Europe* (str. 93–113). Oxford, England: Berg.
- Negru, O. (2012). The time of your life. Emerging adulthood characteristics in a sample of Romanian high–school and university students. *Cognition, Brain, Behavior. An Interdisciplinary Journal*, 16, 357–367.
- Nelson, L. J. (2009). An examination of emerging adulthood in Romanian college students. *International Journal of Behavioral Development*, 33, 402–411.
- Nelson, L. J., Padilla–Walker, L. M., Carroll, J. S., Madsen, S. D., Barry, C. M. in Badger, S. (2007). “If you want me to treat you like an adult, start acting like one!” Comparing the criteria that emerging adults and their parents have for adulthood. *Journal of Family Psychology*, 21, 665–674.
- Nugin, R. (2010). Conceptualizing adulthood in the transition society contexts – the case of Estonia. *Studies of Transition States and Societies*, 2, 26–55.
- Petrogiannis, K. (2011). Conceptions of the transition to adulthood in a sample of Greek higher education students. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 11, 121–137.
- Piumatti, G., Giannotta, F., Roggero, A. in Rabagliettietti, E. (2013). Working status and perception of adulthood: A comparison between Italian and Dutch emerging adults. *Psihološka obzorja*, 22, 39–50.

- Puklek Levpušček, M. in Zupančič, M. (2007). Slovenia. V: J. J. Arnett (ur.), *International encyclopedia on adolescence* (str. 866–877). New York, NY: Routledge.
- Puklek Levpušček, M. in Zupančič, M. (2010). How do Slovene students perceive a period of emerging adulthood and different criteria of adulthood? *Pedagoška obzorja*, 25, 89–109.
- Ravn, M. (2005). A matter of free choice? Some structural and cultural influences on the decision to have or not to have children in Norway. V: C. B. Douglass (ur.), *Barren states: The population 'implosion' in Europe* (str. 29–47). Oxford, UK: Berg.
- Reifman, A., Arnett, J. J. in Colwell, M. J. (2007). Emerging adulthood: Theory, assessment and application. *Journal of Youth Development* – online, 2(1), Article 0701FA003. Retrieved from http://data.memberclicks.com/site/nae4a/JYD_070201_final.pdf
- Reitzle, M. (2006). The connections between adulthood transitions and the self-perception of being adult in the changing contexts of East and West Germany. *European Psychologist*, 11, 25–38.
- Reitzle, M. (2007). The effects of work- and family-related transitions on young people's perception of being adult. *Vocational Behavior*, 70, 11, 25–41.
- Robinson, O. (2016). Emerging adulthood, early adulthood, and quarter-life crisis: Updating Erikson for the twenty-first century. V: R. Žukauskiene' (ur.), *Emerging adulthood in a [sic] European Context* (str. 31–53). New York: Routledge.
- Salmela-Aro, K., Sortheix, F. M. in Ranta, M. (2016). Emerging adulthood in Finland. V: R. Žukauskiene' (ur.), *Emerging adulthood in a [sic] European Context* (str. 138–153). New York: Routledge.
- Saraiva, L. M. in Matos, P. M. (2016). Becoming an adult in Portugal. Negotiating pathways between opportunities and constraints. V: R. Žukauskiene' (ur.), *Emerging adulthood in a [sic] European context* (str. 117–137). New York: Routledge.
- Scabini, E. (2000). New aspects of family relations. V: C. Violato, E. Oddone-Paolucci in M. Genius (ur.), *The changing family in child development* (str. 3–22). Aldershot, UK: Ashgate.

- Scabini, E., Marta, E. in Lanz, M. (2006). *Transition to adulthood and family relations: An intergenerational perspective*. Hove. UK: Psychology Press.
- Schlegel, A. in Barry III, H. (1991). *Adolescence: An anthropological inquiry*. New York: Free Press.
- Seiffge-Krenke, I. (2016). Experiencing the transition to adulthood in Germany: Including emerging adults of the „forgotten“ half“. V: R. Žukauskiene (ur.), *Emerging adulthood in a [sic] European context* (str. 79–93). New York: Routledge.
- Sirsch, U. in Bruckner, J. (2010). *Identity exploration and future perspectives of male and female emerging adults in different countries*. Prispevek predstavljen na 9. psihološki konferenci Alpe-Jadran, Celovec, Avstrija.
- Sirsch, U. in Bruckner, J. (2011). *How do young people perceive emerging adulthood in USA, Slovenia, and Austria?* Prispevek, predstavljen na 12. kongresu psihologije, Istanbul, Turčija.
- Sirsch, U., Dreher, E., Mayr, E. in Willinger, U. (2009). What does it take to be an adult in Austria? Views of adulthood in Austrian adolescents, emerging adults and adults. *Journal of Adolescent Research*, 24, 275–292.
- Statistik Austria (2017). Eheschließungen, Gesamtertheiratsalter und mittleres Erstheiratsalter seit 1946. Sneto z naslova https://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/eheschliessungen/index.html (zadnja posodobitev 21. 8. 2017)
- Tagliabue, S., Crocetti, E. in Lanz, M. (2016). Emerging adulthood features and criteria for adulthood: Variable- and person-centered approaches, *Journal of Youth Studies*, 19, 374–388.
- Thun-Hohenstein, M.-I. (2017). *Der Einfluss von Geschlecht und Persönlichkeitsmerkmalen auf die Individuation von Emerging Adults* (neobjavljeno magistrsko delo). Psihološka fakulteta, Univerza na Dunaju, Dunaj.
- Townshend, S., Gallaway, M., Friedlmeier, W., Sirsch, U. in Puklek-Levpuseck, M. (2009). *Societal and personal views of criteria for adulthood: A cross-national comparison*. Prispevek, predstavljen na 14. Evropski konferenci razvojne psihologije, Vilna, Litva.

- Vogel, J. (2002). European welfare regimes and the transition to adulthood: A comparative and longitudinal perspective. *Social Indicators Research*, 59, 275–299.
- Vosylis, R. Kaniušonyte, G. in Raižiene, S. (2016). What does it mean to be an adult? Perceptions of adulthood among Lithuanian emerging adults. V: R. Žukauskiene (ur.), *Emerging adulthood in a [sic] European context* (str. 54–78). New York: Routledge.
- Zacarés, J. J., Serra, E. in Torres, F. (2015). Becoming an adult: A proposed typology of adult status based on a study of Spanish youths. *Scandinavian Journal of Psychology*, 56, 273–282.
- Zupančič, M. (2011). Razvojno obdobje prehoda v odraslost – temeljne značilnosti. V: M. Puklek Levpušček in M. Zupančič (ur.), *Študenti na prehodu v odraslost* (str. 9–38). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Zupančič, M. in Puklek Levpušček, M. (2011). Predstave o odraslosti s perspektive študentov. V: M. Puklek Levpušček in M. Zupančič (ur.), *Študenti na prehodu v odraslost* (str. 39–70). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Zupančič, M., Friedlmeier, W., Puklek Levpušček, M., Sirsch, U., Bruckner–Feld, J. in Horvat, M. (2014). Perceptions of achieved criteria for adulthood among Austrian, Slovene, and U.S. students. *Sage Open*, 4, 1–12. doi: 10.1177/2158244014556997
- Zupančič, M., Komidar, L. in Puklek Levpušček, M. (2014). Individuation in Slovene emerging adults: Its associations with demographics, transitional markers, achieved criteria for adulthood, and life satisfaction. *Journal of Adolescence*, 37, 1421–1433.
- Wängqvist, M. in Frisén, A. (2016). Swedish emerging adults' sense of identity and perceptions of adulthood. V: R. Žukauskiene (ur.), *Emerging adulthood in a [sic] European context* (str. 154–174). New York: Routledge.
- Westberg, A. (2004). Forever young? Young people's conception of adulthood: The Swedish case. *Journal of Youth Studies*, 7, 35–53.
- Žukauskiene, R. (2016). The experience of being an adult in Europe. V: R. Žukauskiene (ur.), *Emerging adulthood in a [sic] European context* (str. 3–16). New York: Routledge.